

वैदेहीविजयम्.

૭૦૮૪

ૐ
વૈદેહીવિજયમ્.

(નાટક.)

પ્રેરક

મગનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ. બી. એ.

નડીઆદ

“ ન્યુ ” ગુજરાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

સંવત. ૧૯૨૬.

મુદ્રક ૩. ૦—૯—૦

(સર્વ હક સ્વાધીન છે)

अर्पणम्

रा. रा. मनःसुखराम सूर्यराम.

अनेन

यस्य भक्तिजलापूर्णे निर्मले हृदि निश्चरे ।

रामनामध्वनी रम्यः सर्वदा श्रूयते पुनः ॥

तद्बुद्धिहेतवे युक्तम् वैदेहीविजयं मया ।

स गुणालंकृतो विप्रो मनोरामः प्रसीदतु ॥

प्रेरक.

ઉપોદ્ધાત.

મનુષ્યનો જે ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચવાનોજ આશય હોય અને જે હૃદયની વિશાળતા અને પ્રેમભાવના તથા ધર્મભાવનાની જુદી કરવા બણી તેનો સર્વ પ્રયત્ન હોય તેો સાહિત્યમાં પણ ઉચ્ચ ભાવનાજ આલેખાવી જોઈએ. ભાવના (intell.) કરતાં મનુષ્ય ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચી શકતું નથી પરંતુ પ્રયત્ન કરી ભાવનાએ પહોંચે એટલે તેમાં સંતોષ માની તે ઉચ્ચતર થવા ઇચ્છા રાખતો નથી માટે સુત્ર પુરૂષોએ ભાવનાજ એવી કરવી કે જ્યાં પહોંચવાથી તેને પરમ સુખની પ્રાપ્તિ થાય. આજ ઉચ્ચ ઉદ્દેશને અનુસરતાં પૂર્વના સંસ્કૃત કવિઓએ, અન્ય ક્ષેત્રોએ તેમજ ધર્મ નિયમ બાંધનારાઓએ સર્વદા ઉચ્ચ ભાવનાનાં ચિત્ર ચિતર્યાં છે. ઉત્તમ અને અનુકરણીય મહાત્માનાંજ જીવંતો લખાયાં છે, ઉચ્ચ જીવન ગાળી ઇશ્વર રૂપ પૂજ્યજ્ઞા પુરૂષોનાં કીર્તન ગવાયાં છે અને તેમને નિર્દર્શનારૂપ સર્વદા વાચક જન્મ આગળ ધરવામાં આવ્યાં છે.

સાહિત્યના આ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખી આ નાટક લખાયલું છે. રામ જાનકી જેવાં ઉચ્ચપાત્ર પૃથ્વીમાં કવચિતજ મળી આવશે. એમની ઉચ્ચતા એટલી બધી છે કે તે આપણામાં એમનું ચરિત વાંચતાં ધર્મ અને ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન કરે છે, વળી એમ પણ નથી કે એમનું ચરિત કેવલ અસંભવિત છે. જે જે ઉચ્ચ ગુણ બિનબિન વ્યક્તિમાં મળી આવે છે તેવાજ ધણા ગુણ એમનામાં એકઠા મળેલા છે અને તેથીજ એ સાધારણ મનુષ્યના કરતાં ઉચ્ચ સ્થિતિરથ છે.

દેવલાએક એમ માને છે કે રામાયણ તે માત્ર કલ્પિતજ છે અને તેમાં ઐતિહાસિક સત્યતાતો છેજ નહિ. હું એથી વિરુદ્ધજ ધાડું છું. કવિની કલ્પના માટે દેવલુંક બાદ કરતાં એને ઐતિહાસિક નથી એમ કહેવા મને ઈર્ષ્ય કારણ મળતું નથી, માત્ર એ વાર્તા કવિએ લખી માટે જોટી એમ જો

તેમનું ધારવું હોય તો તો ભક્ષે. કસ્મિત પાર્તીને સત્ય કરાવવા આપણા કરતાં પણ ધર્મ ઉપર વધારે શ્રદ્ધા રાખનારા અને સત્યની ખરી આવશ્યકતા સમજનારા આપણા પૂર્વજોએ રામાયણમાં લખેલા સઘળા પ્રસંગને અનુસરી તે તે પ્રમાણે આખા દેશ ઉપર સ્થાન બંધાવ્યાં હશે, રામાયણની કલ્પનાને સત્ય કરવા રામેશ્વર અને રામપાગ પણ બંધાવી હશે અને એવાં અનેક સ્થાન જે રામે પોતેજ સ્થાપન કર્યાં છે તે સર્વ પાછળથી બ્રાહ્મણનાં કાર્ય હશે એવું ધારવું મને ઉચિત લાગતું નથી. આવા અધર્મ અને પાપ કૃત્યનો હોય એમને માથે કેમ મૂકી શકાય? વળી એવું બનવું જ કેવું અસંભવિત છે! વાંદરની સૈન્યથી રામે રાવણ સાથે યુદ્ધ કર્યું તેમાં કાંઈ રામાયણ ખોટી પાડવા જેવું છેજ નહિ. કવિ અનાય અને આરણ્યક ભોક્તે મર્કટ કહે એ સ્વાભાવિકજ છે પરંતુ તે મનુષ્યજ હતા તેતો એમના સર્વ વ્યવહાર ઉપરથીજ સ્પષ્ટ થાય છે. વળી રામાયણ ઉપરથી અધ્યાત્મિક રામાયણ રચાયું છે તે ઉપરથી રામ એ ઐતિહાસિક મનુષ્ય નહોતા એ કહેવું કાંઈ યોગ્ય નથી અધ્યાત્મ વિદ્યા એવી છે કે કૃષ્ણનું ચરિત પણ અધ્યાત્મ વિદ્યામાં ખેસાડી શકાય, કૌરવ પાંડવનું ચરિત પણ અધ્યાત્મ વિદ્યામાં ખોધી શકાય તેમજ હરકોઇ મહાત્માનું ચરિત અધ્યાત્મિક થઇ શકે. ભોડે એકને પણ એક સ્થળે પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો છે કે શાસ્ત્ર અક્ષરશઃ તેમ અધ્યાત્મ રીતે પણ સત્ય હોય છે રામાયણને ઐતિહાસિક કહેવાને આવાં અનેક કારણ છે પરંતુ તે સર્વ અહીં આપવાં આવશ્યક નથી.

જમનાં ચરિત વાલ્મીકિ, કાલિદાસાદિ જેવા મહાન કવિઓએ ગાયાં છે એવાં રામજનકીની ઉચ્ચતા મારે હાથે કેટલી જળવાયલી છે તેનો મારા સહૃદય અને વિદ્વાન્ વાચકના સંતોષથીજ જણાશે.

નડીઆદ.

તા. ૨૩-૬-૬૬

}

મગનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ.

વૈદેહીવિજયમ્.

સંગ્રહ.

પ્રેમ આવી, સસંકા ત્વજી જતી વળતી, પ્રેમથી સ્થિર અંગી,
જાણે વેધુ હરિનું પુનરપિ તનડું બાણ માર્યું લચ્ચીને;
જોઈ તેને સહર્ષે પ્રણયતર ચકી દોડતા ઝોની પૂઠે,
બાણે, મુઝે, વદીને મદમત અયલા શી જી રહો તમેને.

(નાન્દનને.)

સૂત્રધાર.—અલ્પમધુના, નદીને બોલાવી હું મારું કાર્ય કરવા માંડું.

(નેપથ્યાભિમુખ) પ્રિયે, ઇતસ્તાવત્.

જોડી.—(પ્રવેશ કરી) સ્વામિનાથ, આ આવી, આર્યપુત્રની શી આજ્ઞા.

સૂ.—પ્રિયે, આ આજ્ઞામિત્રે આજ્ઞા કરી છે કે આવા માંગલિક અવસરે મારે
આ વિદ્યુત્પરિવર્તને આનંદ કરાવવો.

જો.—સ્વામિન, આપ જેવા વિદ્વાનમુખ્યને એ યોગ્ય કામ અત્યુ છે,
પરંતુ આપ કેવી રીતે એમને પરિતોષવા ધારો છો?

સૂ.—પ્રિયે, પેલા બાલકવિપ્રેરિત અભિનવ વૈદેહીવિજય નામનું નાટક
કરી આર્યમુખ્યને સંતોષવાને મેં વિચાર કર્યો છે, કારણ કે નાટક

અનુષ્ટુપ :

કવિઓની કસોટી એ કાવ્યમાં અતિ ઉત્તમ,

માત્ર અત્યુત્તમતાદર્શી વિદ્વન્નરંજનકારક.

જો.—પ્રાણનાથ, તમે એ અત્યુત્તમ વિચાર કર્યો છે. પાત્ર વર્ગે પણ એવા
રસિક નાટકને યોગ્ય રીતે તૈયાર કર્યું છે અને તેથી હું જાણું છું કે
આપ આપના કામમાં સફળ થશો.

સૂ.—પણ પ્રિયે,

ગીતિ.

કયો પ્રયાસ થણો જો નહિ થયા કદો તુષ્ટમાન જન આ,
ચાતુરી સધળી એ ગણું નહિ હું લેશ માત્ર અમર્ગાં.

ન.—પ્રાણતાપ, સર્વશાસ્ત્રમાં નિપુણ અને કાવ્યના રસની પરીક્ષાવાળા
વિદ્વાન્ પુરુષના આગળ આપણું નાટક ભજવવું તે એક આપણું
હું ભાગ્યજ સમજું છું કારણ કે,

ગીતિ.

માનસસરમાં મુક્યો, કાકપક્ષો તે કહો કરે ત્યાં શું?
નીરસ સધળું એને, રાજહંસને સ્વર્ગ મને છે એ.

સૂ.—તો ચાલો આપણે હવે વેશ ધારણ કરીએ.

ન.—જેવી પ્રાણેશની આગ્રા; હું તો મારે આ આવી.

સૂ.—તિષ્ઠ, તિષ્ઠ, આ રૂપને શોભતું કાંઈક સંગીત કરી આર્પણનું મન
રંજન કર્યા પછી જા.

ન.—જેવી નાયની આગ્રા. (નીચે પ્રમાણે ગાય છે.)

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

દૃક્ષો વસ્ત્ર ધરી રહ્યાં નવનવાં ધારી નવાં પદ્મવો,
આંખે મોર ઝુકી રહ્યા મહનની દૃતી કુદે કોકિલા;
આમોદિત અનિલ આ કણુ ભર્યો આવે સરપારજો,
ને દૃષ્ટોપર ખાલ હંસ રમતાં કુરંગના સાથમાં.

સૂ.—સાધુ, સાધુ ગીતં.

(નેપથ્યમાંથી)

અરે, કાંઈ ધાવો રે ધાવો.

સૂ.—(વિસ્મય પામીને) અરે આ શું છે !

(પુનઃ નેપથ્યમાંથી)

અરે, કામ ધાવો રે ધાવો !

અનુષ્ટુપ .

જનકીની ઉછેરી આ બાલ મૃગી ચરે અહીં,

બાહ્મીકરક્ષિતો સિંહ આવી સામે અડ્યો તહીં.

સૂ.—હા ! સમજ્યો એ તો વૈદેહીની પાળેલી મૃગીનો શિકાર કરવા જ-

ગવાનું બાહ્મીકિનો પાળેલો સિંહ આ બાગમાં આવેલો છે.

ચાલો ત્યારે તો એની બહારે દોડીએ.

(ઇતિ નિષ્કાન્તૌ)

(ઇતિ પ્રસ્તાવના)

(પછી હાથમાં ચાપ ધારણ કરી રામ પ્રવેશ કરે છે.)

રામ.—(સંકોષ)

વસંતતિલકા.

આ હું ઉભો અહિ રહ્યો ધરે ચાપ હસ્તે

ને ત્રાસ કેમ સહરો દુબળાં પશુઓ;

તે સિંહને! કરીશ નાશ શરેથી એક

ને જનકીમૃગીનું રક્ષણ હું કરીશ.

(આમ બોલી રામચંદ્ર સિંહની પાસે જાય છે, અને સિંહ રામનું દર્શન કરતાંજ સ્તબ્ધ બની જાય છે તે જોઈ)

માલતી.—(સાશ્વર્ય)

સીતાવિલ્લખ.

આ કોણુ ખાલ વયમાં ધરે! આપ હરતે
આબ્યા દોલે અમર ભોઝ્યો રક્ષવાને
સીતાતણી મૃગી; અહા! વળી દેખી નને
સ્યોબી ઉભો મુનિતણો વિકરાળ સિંહ!

રા૦—(સ્વતઃ) અરે શુ આ સિંહ મુનિનો હો (ઉચ્ચૈઃ)

અરે ધર્મભગિનિ, વનવાસિનિ, આપ કોણુ છો અને આ સિંહ
ક્યા મુનિનો છે ?

મા૦—કુમાર, હું જાનકીની સખી છું અને અમે સર્વ આ હિંદુવાનની સામે
આવેલા ભવાનીના મંદિરમાં દર્શનાર્થે આવેલાં છીએ. આ સિંહ
ભગવાન વાલ્મીકિનો છે.

રા૦—(સ્વતઃ) શું આ સિંહ ભગવાન વાલ્મીકિનો છે? એને કેમ મરાય. એને
માર્ગ સિવાયજ નો મૃગીનો પ્રાણ અચે તો પછી મારે મારવાની
શી જરૂર? (ઉચ્ચૈઃ) શુ ત્યારે તમારી સાથે જાનકી પણ છે કે?

મા૦—હા, વિદેહરાજપુત્રી પણ અમારી સાથેજ આવેલાં છે. (એમ
બોલી આવા આનંદના સમાચાર કહેવા જાનકી તરફ દોડી ગઈ.)

રા૦—(સિંહ બણી નિહાળી) અહા! ભગવાન વાલ્મીકિનો શો પ્રભાવ!
એમનો ખાલસિંહજ એમનો પ્રતાપ દર્શાવે છે.

શાર્દૂલીવેક્રીડિત.

ચેકાવી પદ આ હલંગ ભરવા અગ્રાંગ સંકોચતો,
વારેવાર ધૂંળવી કેસરસટા ચાન્યત્ય દર્શાવતો,
એકએક યજ્ઞ શિથિલ તનમાં મારા અણી ખાજતો
તે આ અન્ય પદે બળી ભૂમિ બધી કોધે કરી ખોદતો.

(વાલ્મીકિ પ્રવેશ કરે છે)

રા.—(મુનિને દેખી) ભગવાન્ વાલ્મીકિ કુમાર રામ અત્યંતે અભિવં-
દન કરે છે.

વાલ્મીકિ—પુત્ર કલ્યાણં ભવતુ તે ।

ઉપજાતિ.

અતિ પ્રસન્નો રઘુવંશકેતુમ્
ત્વામત્ર દૃષ્ટ્વા હૃદયે ચિરસ્થમ્
યક્ષોદ્ભવાયા જનકાત્મજાયાઃ
શાપાત્ પ્રમુક્તોઽહમુપસ્તૃજોઽસ્મિ ॥

રા.—મહારાજ, આપનો ઉલટો હું અપરાધી થયો છું. મેં આપના પાવે-
લા પ્રાણીની ગતિનું રખસન કર્યું તે દોષની ક્ષમા કરશો.

વા.—રઘુવંશના ધર્મિષ્ઠ રાજાઓને યોગ્ય તું બોલ્યો. તારાં વચનામૃત
સાંભળી મને અતિ હર્ષ થયો છે તો તારી મરજીમાં આવે તે
વર માગ.

રા.—(હસ્ત જોડી) આપના જેવા દુર્લભ અને પુણ્ય પુરુષના દર્શન
કરતાં મારે વિશેષ શું માગવાનું હોય!

વા.—પુત્ર તારી મનકામનાઓ સિદ્ધ હજી. હવે હું જાઉં છું.

રા.—મહામુનિ, રામકુમાર આપનો અનુગ્રહિત થયો.

(ઇતિ નિષ્ક્રાન્તો વાલ્મીકિઃ)

રા.—અહા! સિંહને પાછો વળતો જોઈ આ બાલ મૃગી પાછી કેવા
આનંદમાં રમવા લાગી! (જરાવાર તેના સામું જોઈ) અહા!
વૈદીની આ મૃગી

મંદાક્રાન્તા.

જોઈ સમગ્ર નિરભય મની ચારી પાસે વળે આ,

પાછી ખીની તરત અહિથી નાસતી જાય 'આમ;
ભણે કાઈ દુઃખદ પશુઓ મારશે તેથી ખીને,
હંતે જાત્યાં તુલ્ય સહિત તે આવતી આણી મેર.

(દક્ષિણ અંગના દરકવાથી શુભ શકુન અનુભવી)

આ એકાએક હૃદયમાં આનંદનો શો વિલાસ ! અરે વળી આ
દક્ષિણ અંગનો શો દરકારો ! અત્યારે મને સર્વ વસ્તુ અતિ રમણીય
લાગે છે; મારો પ્રાણ આનંદને હિંદોળે ચઢ્યો હોય એમજ દીસે છે.
(જરાવિચારી) અહિ મારું શું મલું થવાતું હશે? (જરા રમોળી) અ-
થવા મહત્પુરુષના સંગનોજ એ પ્રભાવ.

અનુષ્ટુપ્.

સત્પુરુષના સંગેથી ભવાબ્ધિદુઃખ સૌ ટળે,
જ્ઞાત્મીકિ ભગવદ્ દીઠે જગતમાં શું નહીં મળે.

(આમ વિચારત્રાં રામની દક્ષિ મૃગી ઉપર પડે છે.)

રા. — (મૃગી જોઇ) અરે આ એકાએક

વસંતતિલકા.

નાસે જરીક વળી થોભી દુગેથાં જોતી,
મારી ભણી વળાં કંધક ઝીજી દિશામાં;
આનંદમાં મત થઈ રમતી જતી એ
આળોટતી કરડાંને તુલ્ય ફેંકતી ને.

(રામ જરા હંચા થઇને જુએ છે.)

રા. — (સહર્ષ) હા ! ધન્ય છે મને ! (જરાવાર જાનકી આવતી હલી તે
દિશામાં જોઇ રહી) સમજ્યો; સખીઓના વૃંદમાં મંદ મંદ હાસ્ય કરતી
અને રૂતિને પણ લજ્જા પમાડતી એવી વિદેહરાજપુત્રી અહિંજ
આવે છે તેને મળવા અતિથય પ્રેમથી આકર્ષાયલી આ મૃગી તેના

બધ્ધીજ દોડી જાય છે. (જરા હચા થઇ જોઇને) વાહ વાહ આ
મૃગીને જાનકીએ ઠીક બધ્ધાવી લાગે છે.

વસંતતિલકા.

પાસે જઇ તલપિને ગ્રહિ વસ્ત્ર છેદ,
તે પ્રેમ જાનકીતણે અતિશે ખતાવે;
પાછી વળી હિતરો ત્યાંથી ખળે કળે એ,
હન્ટે ગ્રહી દુકુલને અહિ તાણી લાવે.

રાં.—અહો ! જાનકી ! (જાનકી તરફ જરા જોઇ રહી.)

વસંત તિલકા.

આતું સખી પ્રતિ હસી સ્મિતશ્રી લગ્નવે,
જાણે વધાવતિ રતિપતિ પુષ્પ વેરે
વિધેલગાત્ર સખી સ્કંધ વિશે તું ઢાળે
આતુર્યતાસખી વિવાહ વિશે ખતાવે.

અપિચ.

વસંતાતિલકા.

લક્ષ્મી થકી મિલિત લોચન નીચુ બાળે
કામે પ્રસારિ લલને નયનો નચાવે
જૂલાવિ બાન સખીતું મુજ સામુ જીવે
હૈ સ્વેદબિન્દુ લમણેથી અહિંતું છાંટે.

(સખીવૃન્દપરિવૃતા સીતા પ્રવેશ કરે છે.)

મા.—સખિ આ માર્ગે.

સીતા—(લક્ષ્મી પાછી) પ્રિય સખિ એ કુમારની સાથે મારે વાત કરવી
ઠીક નહિ માટે તું મારી વાગમુખી થા.

રાં.—(સીતાને પૂછું નિહાળી.) અહા !

સંતાતિલકા.

શું આજ જનકિ સ્વયંવર પ્રાપ્ત્યાલા !
 સૌન્દર્યભૂતિ રતિદીર્ઘિ મનોહરા આ !
 હા ! ગુણ ગર્ભાર ભરી; ધન્ય ભાગ્ય એના
 ને જાલશે કર, કરી જનકપ્રતિગા.

મા૦—જેવી સખીની આગ્રા. (રામ પ્રતિ) કુમાર, અમારી સખીની મુગી
 હગારી તમે એમને અને અમને સર્વેને ઉપકૃત કર્યો છે.

સી૦—(સ્વતઃ) અને વળી કહે કે

અનુષ્ટુપ્ .

વૈદેહી આપનો આજે વાળતી ઉપકાર એ
 અર્પિને દેહ આ તેનો આજથી તવશર્ણુ છે.

રા૦—(સીતા તરફ નજર કરી સ્વતઃ)

સંતાતિલકા.

વૈદેહિ આ સખી તથા ભુજમાં પડીને
 ને હાસ્ય મંદ કરતી મુખઅપ્પજ ખોલી
 કેં ભૂવિલાસ કરતી નયનો હસાવી
 સખ્યુક્તવાક્ય સધળે અનુમોદ દેતી

(માલતી પ્રતિ) એમાં ઉપકાર શેનો ! સખજ શત્રુ સામે નિર્ઘ્ન
 પ્રાણીનો ન્યાય પક્ષે ખચાવ કરવો તે તો ક્ષત્રિયનો ધર્મજ છે.

સી૦—(ગાભરી) સખિ એ શું બોલે છે ?

મા૦—(સીતા પ્રતિ) ખડેન, આમ હતાવળ શા માટે કરો છો ! ધીર
 થાવ. (રામ પ્રતિ) પરોપકારી પુરોનાં એતુંજ બોલતું હોય છે
 કારણુ કે

ગીતિ

કદિ ઉપકાર કરે એ ધર્મ કહી યશ મહે નહિં પોતે
અન્યત્સાધનદ્વારા યશ રૂપ બોલે ઉતારશે સૌ તે.

આ આપનો ઉપકાર અન્ય શી રીતે વાળિએ? આ રફટિકની શિલા ઉપર પધારે; આતિથ્યસેવાથી આપને અમે સંતોષિયે.

રાં—હશે એમ કરો. (મનમાં)

માલિની.

મુરખ મન ખરે તું પામવાડલબ્ધ વસ્તુ,
મત થઇ વલખાં તું મારતું આમ આ શું!
હૃદય કળી શકાય પ્રેમહનું કદી ના,
ચતુરિ કરતી બોલે ચિત્ત હોયે બીજમાં.

(રામ તથા સખીવૃન્દસહિતા સીતા રફટિકની શિલા ઉપર બેસે છે)

રાં—સખિ માલતિ તમે સર્વ બવાનીના દર્શનાર્થ રોજ આવો છો કે
આજેજ?

માં—અમારી સખી સીતા તો દરરોજ અહીંભગવતી બવાનીના દર્શનાર્થે
આવે છે પરંતુ આજ અમે સર્વે આવ્યાં છીએ કારણ કે—

(આગળ બોલતાં સીતા અટકાવે છે)

અન્યા—આજે દેવીનો મહોત્સવ હતો અને હવે પરમ દિવસે સ્વયંવર
આરંભવાનો છે એટલે—

(સીતા એને પણ બોલતી અટકાવે છે)

માં—(સીતા પ્રતિ) હવે એમાં શું થઇ ગયું.

રાં—એટલે શું!

માં—અમારે સર્વે મળી દેવીને સંતોષી એક યાચના કરવાની હતી.

રાં—શી વાઈ?

મા૦—એ આ અમારી સખી—(સીતા શૃંગારનો અભિનય કરી માલતીનો અંગુઠો ડાબે છે)

મા૦—આવા પુરુષના મોં આમળ કેવામાં આપણું શું જરો ?

સીતા—સખિ ચુપ રહે હોં.

મા૦—ત્યારે આટલુંજ કહી બંધ રહું છું (રામ પ્રતિ) અમારે યાચના એજ કરવાની હતી કે જાનકીને સમાન ગુણી શ્રેષ્ઠ ભર્તા આપણે (સીતા શૃંગારનો અભિનય કરી રામ સામું જુએ છે.)

રા૦—(સ્વતઃ) (મનેને શાન્તિ આપતાં)

અનુષ્ટુપ .

શાન્ત થા મન હાવે તું દષ્ટિપાત કૃપા થઈ.

કૃપા જાનકીની છે એ વિકલા ધાય કદી નહીં.

મા૦—(સખી પ્રતિ) સખિ કુમાર કાંઈ વિચારમાં પડ્યા !

સત્ત્વી.—હવે કુમારબવસ્થા ક્યાં સુધી ચાલે ?

(સીતા રામ સામું જુએ છે.)

મા૦—સખિ—(તેની આંગળી દાખી આંખથી સીતાને બતાવે છે)

(સીતા માલતીનો અભિનય જોઈ સલક્ષ્મી નીચું જુએ છે)

રા—(સ્વતઃ) અહા !

વસંતતિલકા.

આ ખીલતું કણુભર્યું વદનારવિન્દ

સૌંદર્યભારથી નમ્યું મધુગંધદાર

ને કેંક એ મદનવાતથી હાલતું જે

તેને કયો ભ્રમર ભોગવશે અરેરે !

સી૦—સખિ માલતિ હુંતો હવે જાઉં છું.

મા૦—કેમ વારું, અમે અહિં બેસીશુ અને તમે જરો ?

સી૦—એસ તારે એસવુ હોય તો. માઈં શું કામ છે ?

(સીતા એમ કહી ઉઠવા જાય છે તેરે)

મા૦—બહેન, જરા વાર તો બેસો. અતિથિનોએમ બનાદર થાય કે ?

(હાથ ઝાલી બેસાડે છે.)

સી૦—(બેસતાં સ્વતઃ) એ અતિથિ ખરા !

રા૦—(સ્વતઃ) શું જાનકી કોથે બરાધ ? ના.

વસંતાતિલકા.

આવી દયા ભરી વિદેહની પુત્રી નેહ

ને શાન્ત ચિત્તમહી ક્રોધ વસેજ કેમ !

એતો 'હશે તરણિની ઠગમાલચેષ્ટા

નાતો, હસે નહિ ફરી સખીદત્તહરતા.

ત્યારે જાનકી મારા ઉપર કૃપા કરશે ?

વસંતાતિલકા.

શું જાનકી મદનપાણ્યથી વિદ્ધ અમ

મારી બણી વજર તે કરશે જરાક ?

અથવા,

આવી અશક્ત મનમાં શિદ બાવના આ

ક્યાં રામસો જનકની સુશીલા સીતા આ !

રા૦—માલતિ, જાનકી કેમ રિસાધ જાય છે.

ગીતિ.

કદિ અપરાધ કર્યો મેં ક્ષમા માગું આ આજ એમની કુ

હૃદયો મોટા જનનાં દયા થકી બરપુર સદા રહેલાં.

(એમ બોલી રામ સીતાઆગળ હસ્ત નેરેછે અને આંસુથી)

તરત તેમને ઉપાડી લે છે. તે જોઇ,)

સી૦—(સ્વતઃ) હા ધિક્ ! મુજ સમાન નિષ્કુરહૃદયઓને.

અનુષ્ટુપ્ .

કામ ધર્મની મૂર્તિ આ દયા શબ્દ અહી વહે

નીચ નારીની પાસે તે પ્રાંજલી નમતા અરે !

મા૦—કુમાર, તમે અમને અપરાધી કરો છો.

રા૦—એમાં દોષ શેનો ? જો

અનુષ્ટુપ્ .

યજ્ઞોદ્ભવા સીતાને આ દેવ લોક નમે બધા

ભવાબ્ધિદુઃખનાશાયે અપરાધી હું તમું કદા.

(નેપથ્યમાંથી)

અરે પ્રિય સખિ માલતિ, વયસ્યા જનકીને લેઇ મુહ તરફ સત્વર
નિવર્તન કર, કારણ કે—

અનુષ્ટુપ્ .

વૈદેહીના વિયોગે આ વિદેહાધિપની દશા,

ભયકરા અતી બાસે આવીને સુખ દે જરા.

રા૦—(સાંભળીને) (સ્વતઃ)

વસંતતિલકા.

રે આંખ અજન અમૃતની શણી આ,

ને આ હ્રદે જનિતશોકનિવારણા હા !

સ્પર્શેજ અંગ સધળાં સુખમાં ધરે જ,

તે જનકીવિરહ કેમ પીડે નહીરે !

મા૦—(સીતા પ્રતિ) અરે આવા સુકુમાર કુમારને મૂકીને જણા જણા

પણ મન થતું નથી !

સી૦—ચાલ હવે સત્વર ચાલ. (સ્વતઃ) અરે !

વસંતતિલકા.

વાતસલ્યભાવ શુરનો મુજ એક તરફ,
આકર્ષતો ગૃહભણી, અવળી દિશામાં
આ અન્યપ્રેમ મુજને અહિં યોભવાને,
ખેંચે કરી અતુલ જોર અહા શું આજે !

મા૦—કુમાર, જાનકીવિરહથી જનકરાજ અતિ પીડાય છે.

રા૦—(સ્વતઃ) હા !

વસંતતિલકા.

શું સુખ જગત મહિ પ્રાપ્ત થતું જનોને
તે દુઃખ રૂપ થઈ પાછળ પીડવાને !
હા ! સુખ જાનકા જાનત થયું મને ને
તે સુખ દુઃખ થઈ સાક્ષ થશે મને રે !

(માલતી પ્રતિ) તો તમે હવે સત્વર તે પીડા ટાળવાનો ઉપાય યોજો.

(માલતી તથા સખીઓ સહિત સીતા જવા માટે ઉભાં થાય છે.)

રા૦—(સ્વતઃ) અરે, શુ આ સર્વે જશેજ !

અનુષ્ટુપ્.

જાનકી જતાં રે ! શું મારી પાસ રહે અહીં ?
શૌર્ય બુદ્ધિ વળી પ્રાણ સર્વે ત્યાગી જશે તહીં !

મા૦—કુમાર, અમારી સખીને સભારજો !

રા૦—(સ્વતઃ) અરે હા !

અનુષ્ટુપ્.

ચિત્ત વેધી રહ્યું ચોટી નામ જાનકીનું અહીં

પ્રાણુ' સાથેજ જોડાયું વિસાદું વિસરામ ન્હે.

(જનકી પ્રતિ) કુમારિ વિદેહરાજપુત્રિ આ અવિનય સેવકને કોઈ કોઈ વખત સંભારી પવિત્ર કરશે.

સી૦—(સ્વતઃ) વિનયનાં હજુ વિશેષ બાણુ મારી અહીંજ ગતપ્રાણુ કરો.

(સીતા જતાં જતાં પોતાના હાથમાં ઝાસેલા સમૃધ્ધાલ કમળને માસતીના હાથમાં આવે છે.)

મા૦—(રામપ્રતિ) કુમાર,

વસંતતિલકા.

આ હાથથી સરયકો સહભંગ ચુંટયું
ને પ્રેમથી ઉરમહી અધુના ધર્મનું
તે જનકી કમળ દંડમૃણાલસાથે
આપે અતિથિપર ધારી કૃપાજ્વાલાને.

રા૦—(જનકી બધી જોઈ સ્વતઃ) શું હૃદય! (કમલ લઈ) જનકીનો હું અનુગ્રહિત થયો.

(ચાસતાં ચાસતાં મૃગી પાછળ પડી જવાથી)

સી૦—સખિ માસતિ આ મૃગી પાછળ પડી !

(જરા પાછી ફરી તેને આગળ કરી જાય છે)

રા૦—હા ધન્યા (જરાસ્થોભી) મૃગી તું પણ ગઈ કે ! હરો તોપણ હું તારો ઉપકૃત થયો કારણ કે

વસંતતિલકા.

મૈત્રિપ્રભાવ દરશાવતી તે ખરેરે
પાછી જરી હરિણી લોચના ફેરવાને
તેનું શરત્ શશિ સમાન સુશોભિતાસ્થ
તેનું સુદર્શન કરાવ્યું જતાં મને તે.

રા.—(કમળને નિહાળીને જોતાં)

વસંતતિલકા.

વૈદેહિના કલભચુંદ સમાન હસ્તે
ચુંદાયલું સરથી, જાનકી ઊર ઉધ્યું,
તું ધન્ય હે કમલ ! તેથી પવિત્ર ગાથું
છે પૂજનીય સુર લોક થકી ધણેર,
(જરા એનાં પત્ર ઉકેલી જોતાં) બહા !

વસંતતિલકા.

એ જાનકી મુખની કાન્તિ હરી દલે તે,
શ્વાસાસુગંધ સઘળી અહીં ગંધ મધ્યે,
સીતાતણા કરની તે મૃદુતા મૃણાલે,
તું સંગમાં શિષ્યું દિશે દહ શાન્તવાને.
તેથી તને હું હૃદય સમીપ રાખી મારા આત્માને શાન્ત કરીશ.
(એમ કરી પોતાના હૃદય ઉપર દાખે છે.)
(તેવું સ્પર્શમુખ અનુભવિ) શો અમ્ભકાર !

વસંતતિલકા.

જણે થયા અગર અંદન શ્રેય અંગે
ને શીત અંજન બીજાં સહ તેની સંગે
ને માલ કેતકિ અને શીત મોગરાની
ઘેને જણાય મુજ ચક્ષુ રણાંજ ઢોળી !
(સીતા જે સ્થાનમાં બેઠી હતી તે સ્થાન બણી નજર કરતાં.)

શિશ્વરિણી.

પડી ખાલી ભૂમી તથાપિ મન મારું અહિં ચહે

રહેવાને કાળે ગૃહ બહી જરા તે નજ વળે
અહા આકર્ષી આ! મન ગતિ સહિ આમ વળતી
સખીને સ્થાને હું ક્ષણુ બરપિ બેસી સુખ લઉં.
(સીતા જ્યાં બેઠી હતી તે સ્થાનમાં બેસી વિચારતાં)

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

શું એ સ્વપ્ન થઈ ગયું નજર કે ચુક્યો ભુલ્યો બાન હું
ને છે સુખસ્મૃતિ મને ખરી હશે કે એ હર્ષ ખોટિ સૌ !
શું વૈદેહીની સાથ વાક્ય વચને પવનોદ માણ્યો ખરો !
(મથા એ સહ; જનકીપ્રતિ કદી સંવાદ શો રામનો !

(નેષ્ઠ્યમાંથી)

ગાલવ, જો, જો,

માલિની.

નજર દર જરા તો સૂર્ય રાંતા મટીને
નમમહિ ઝડપે તે આવતો દ્રવેત થૈને
કુમળુ શરિર પંખી ગાલ તાપે તપાવા
સુખદકિરણમાં તે બેઠું નાશી જતું આ.

રા०—(સાંભળીને) શું ભગવાન તિગ્મસ્મિ પ્રચંડ કિરણો વિસ્તારવા
મડ્યાં !

(પછી લક્ષ્મણુ પ્રવેશ કરે છે)

લક્ષ્મણ—બ્રાતર રામ, વિશ્વામિત્ર રૂપી સેવામાં પધાર્યા હશે અને આ-
પણુને તો પુષ્પ વીણતાં ધણી વાર થઈ માટે ચાલો આપણે
સત્વર ત્યાં જઈએ નહિ તો વળી ઋષિ ક્રોધાયમાન થશે.

રા०—ચાલો ત્યારે. (સ્વતઃ)

વસંતતિલકા.

ના યાય લેશ મન આ જુમિ ત્યાગવાને
 જો હું જઈશ તદપિ મન આજ સ્થાને;
 કાદંબરીમદ પીધો મત પ્રેમ રાગે
 આ પ્રાપ્ત્ય અન્ય સુખને દુઃખ માત્ર લેખે.

(ઇતિ નિષ્કાન્તૌ)

(ઇતિ પ્રથમ અંક.)

(અથ દ્વિતીય અંક.)

વિવૂઢિ—અરેરે! રામભદ્રને શું થયું છે તે કાંઈ કળી શકતું નથી. વિ-
શ્વામિત્ર રૂપિ ને એમની સાથે કાંઈ વાતચિત કરે છે તોપણ
તેતો મૌનજ બેસી રહે છે અને કાંઈની સાથે વાતચિત પણ કરતા
નથી અને આખો દિવસ શોકમાંજ કાઢે છે. આજ સહવારે જ-
નક રાજના ઉદ્યાનમાં ગયા પછીથી એમની પ્રકૃતિ આવી વિચિ-
ત્ર થઈ ગઈ છે; એમને બહુંએ પૂછું છું પરંતુ તે કાંઈ કહેતાજ નથી.
એમની પછવાડે ફરી ફરીને હુંતો મરીજ ગયો. એતો ક્ષત્રિય એટલે
એમને કાંઈ શ્રમ લાગે નહિ પરંતુ અમારા બ્રાહ્મણ બાહ્યના તો
ખહાર વાગી જાય. આટલો ખર્ચે પ્રયત્ન કર્યો છતાંય રામ પોતાના
મનની વાત કહેતા નથી. હશે હમણાં મિત્ર આવશે ત્યારે વળી ફરી
પૂછી જોઈશ. (હંચુ જોઈને) અરે શોકના ઉદ્દગાર કાઢતા રામ
અહિંજ આવે છે. ચાલ, એમની સામે જાઉં.

(પછી રામ પ્રવેશ કરે છે.)

રા. — અરેરે !

હરિણી.

સુખદ સર્વે વસ્તુ આને દુખે મન બાળતી
મધુર મધુરા કોકિલા ને શરે વિંધિ પાડતી
સ્મરશરસમાં વૃક્ષે આબ્યાં સુપુષ્પ દમે વળી
હૃદય સધળે સ્થાને મૂક્યું દુખે સુખ ત્યાગિ દે.

વિ. — (પાસે જઈ) રામભદ્ર, આજ આમ કેમ શોચ કરો છો હું
આટ આટલું પૂછું છું છતાં મને તમારું દુઃખ નહીં કહો !

રા. — મિત્ર મારું અસહ દુઃખ કહી વળી તને દુઃખી શા માટે કરું;

વિ०—શું રામચંદ્રનો મિત્ર રામચંદ્રનું દુઃખ નાશ કરવા અસમર્થ છે ?
તમે કહો તો મોટા મોટા પાહાડ તોડી નાંખી અને એક ક્ષણમાં
તમારા પ્રતાપે આકાશ પાતાળ એક કરે તો આવા દુઃખનો શેષ
હિસાબ !

રા०—મિત્ર, શારિરિક દુઃખનો સર્વ ઉપાય થાય.

વિ०—ત્યારે શું આ માનસિક દુઃખ છે ?

રા०—હા બાપ.

વિ०—ત્યારે તો હું મૃત્યો. (સ્વતઃ) ત્યાંતો આપણાં મનનાં ન ચાલે.
(જરા વિચારી) કાંઈ નહીં આપણા આકાણુમાધના ત્યાંય
મજ વાગશે. લાવ પૂછું તો ખરો એવું શું દુઃખ છે. (હચકે)
પણ તમે કહો તો ખરા.

રા०—ત્યારે બાઈ નીચો બેશ પછી તને કહું.

વિ०—શું ઉભાં ઉભાં નહિ કહેવાય કે ?

રા०—ના.

• વિ०—શું ગળડી પડારો ?

રા०—મૂર્ખ દુઃખની વખતે તને મસ્કરી સૂઝે છે !

વિ०—ચાલો આપણે અહિં બેશીએ.

(રામ અને વિદ્રાપક બેસે છે.)

રા०—મિત્ર, સાંભળ મારા દુઃખની કથા.

વિ०—શરૂ કરો ત્યારે.

રા०—આજ પ્રાતઃકાલે હું જનકરાજના ખાગ તરફ પુષ્પ વિશુવા મ-
ને મો હતો.

વિ०—ત્યાંથી કાંઈ વળગ્યું કે શું ?

રા૦—મૂખં, આમ બોલી બાળવામાં તને મજા પડે છે ?

વિ૦—મૂલ્યો એ તો. ત્યાં શું થયું ?

રા૦—ત્યાં ખામમાં ફરતો હતો તેટલાકમાં જાનકી અને તેની સખીઓ-
નો મારે મેલાપ થયો.

વિ૦—(સ્વતઃ) ઠીક; ત્યારે તો બાઈ પ્રેમ વ્યથા ભોગવે છે ! (હ-
ચ્ચેઃ) તેમાં તમને દુઃખ શા માટે થયું ?

રા૦—સાંભળ.

વસંતતિલકા.

સૌન્દર્ય સંગ્રહ કરી જગદીશ્વરે એ
ને ગુણ આમ સધળા મહિ મેળવીને
પ્હેલી બનાવી પુતળી બહુ સાચવીને
તેમાં વિવેક કરાંને પછી પ્રાણ મૂક્યો.

વિ૦—ભવ ! એના જેવી કાષ્ટ નહિ હોય કે શું ?

રા૦—રે મૂખં !

વસંતતિલકા.

સીતાયી ધન્ડુ ઉપમેય બની રહ્યો છે
ને કામ સ્ત્રી રતિ વળી સરખાવતીરે
પોતાની જાત અધિલાધિપપુત્રી સાથે
તેને કહે કહ્યો મળે ઉપમાન હાલે ?

વિ૦—ઠીક ત્યારે તો એ પુતળીને જોઈને તમારે આનંદ ખામવાનો
રહ્યો !

રા૦—અરે હા ! (સ્વતઃ)

હરિણી.

મુરખ વહતો જાણે ના એ મમાંગ વિહોં જાને;
જનકદુહિતા જ્યાંથી દેખી મને નહિ શાન્તિ રે'
યદપિ મનમાં જાણું નિશ્ચયે હરે ! રમણીય તે !
હરિણ્યાંયપલા બાલા સીતા આતિ દુલ્ભા મને.

(રામની આંખમાં અશ્રુની ટીસીઓ ખાંડેલી જોઇ)

વિ०—રામભદ્ર આ શું !

રા०—મિત્ર, મારી દશા વિલક્ષણા છે.

વિ०—રામચદ્ર આ તમારો ધર્મ કે ?

રા०—(મનમાં) અરે, હાય !

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

જોઇ ચંદ્ર ચંદાર જાન ભુલતો આજે ભુલ્યો જાન હું
જોઇ ચંદ્ર વિદેહરાજદુહિતા હાયે ! ત્યજે ધર્મ છું.
એ સૌન્દર્ય સૌમા મને દુઃખ મળ્યે હાયે ! ભુલ્યો સર્વ હું
મારો ધર્મ ભુલ્યો હું અર્થ સઘજો ભુલ્યો વગી પ્રાણ હું. !!

વિ०—કુમારશ્રી, એની પછવાડે ગાંડા નેવા કેમ બની ગયા ! જાઓ
એ સીતા મારે તમને લાવી આપવી.

રા०—(સ્વતઃ) પ્રજ્ઞ વાક્ય સફલ હો ! અથવા એ સુદરી મારે કંઈ
ક્યાંથી હોય !

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

જેનો પાણિ ગ્રહી જયા સુર ધણુ! આવ્યા દિસે સંગમાં
ધારી દેહ વિશેષ રૂપ જાળને ઇન્દ્રાદિ ને ઇચ્છતા,
ત્યાં આ બાળ અરે ! વિદેહધિપની પુત્રી વરે પેરશી

એવી હમ અશક્ય રામવિરની કારી પ્રતિજ્ઞા કરી.

વિ०—(રામને હજી પણ શોક કરતા જોઇ) શું રામભદ્ર, મારો પણ તમને વિશ્વાસ નથી પડતો કે? શું મારું એટલુંય નહિ ચાલે? અરે ભલભલી સ્ત્રીનાં મન ડોલાવું તો વળી એ સ્ત્રી તો શી ગણતરીમાં !

રા०—મિત્ર, પરશુરામે કરાવેલી જનકરાજની પ્રતિજ્ઞા અતિ કઠિણ છે.

વિ०—(સ્વતઃ) હા જુલો, આ તો પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી વરવાનું છે ! મેં તો જાણ્યું કે સ્ત્રી એમની એમજ રૂપગુણ આકર્ષાઈ પોતાનો વરમાળ આરોપશે. હશે પણ અત્યારથી એમ ધૈર્ય ઊડવું નહીં ! (ઉચ્ચૈઃ) અરે એવી એવી બાર પ્રતિજ્ઞા હોને રહી !

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

જેણેડરણ્ય બંધુ ગમ્મવી રૂપિને સંતાપ આપ્યો ધણો
તે જે રાવણરાયે હુકમ થકી આ આખા વને મહાલતી
એવી તે વિકરાળ રાક્ષસસુતા મારી કાણે તાડિકા
જે આ બાહુમળે નહિ ગણતિમાં તે ખસ શું ચાપ આ !

રા०—મૂર્ખ, કયાં રાક્ષસી તાડિકા અને કયાં શંકરનું ધનુષ્ય ! હા સ્ત્રીતા ! હા જાનકી ! હા વિદેહસજ્જનિ !

(એમ કહી રામચંદ્ર નિસાસા નાંખે છે)

વિ०—(મનમાં) રામચંદ્ર હેઠ ગાંડા જેવા થઈ ગયા છે અને નિરાશામાં એમનું સર્વ ડાહ્યાપણ અને શૌર્ય પણ જતું રહ્યુંજ લાગે છે ! એમનું ચિત્ત ઠેકાણે લાવવા ચાલ કાંઈ બીજો વિનોદ કરાવું.

(આમ વિચારી વિદૂષક રામપ્રતિ)

રામચંદ્ર આમ જુઓ આ સુંદર કમળની શોભા તો આલોક્ય.

રા०—(વિદ્વષકના હસ્તમાં કમળ દેખી) અરે મિત્ર ગાલવ એ કમળ મને
ઝટ મારા હાથમાં આપ.

વિ०—(મનમાં) હું હમણું નહીં આપું એટલે એની ખેંચ તાણમાંજ
રામચંદ્રને પેલી વાત થોડીકવાર વિસારે પડશે અને એમને આ-
નંદ થશે. (ઉચ્ચૈઃ) લેવું હોય તો મારી પાસે આવો. (એમ
કહી વિદ્વષક દોડીને જરા આધો જતો રહે છે.)

રા०—અરે હાય ! હું ધિગ્ભાગ્ય જનકીના શોકમાંને શોકમાં કમળ કુ-
ટિમાં ભુલી ગયો અને ત્યાંથી આ મૂર્ખને હાથ લાગ્યું હવે એ ન-
હીં આપે ! (ઉચ્ચૈઃ) અરે મિત્ર અહીંલાવ—એને લાવ—

વસંતતિલકા.

નાતું ગ્રહે કમલ પ્રાણુ ગ્રહે તું મારા
લે પ્રાણુ પ્રાણુ પળતો ધિક સ્વાર્થતા હા !
ના લેશ તું મન મહિ ધરતો દુઝા શું !
એ પ્રાણુ વીણુ ટકશે નહિ આ શરીર.

(વિદ્વષક કાંઈ સાંભળતો નથી તે જોઈ)

મિત્ર, મિત્ર અત્યારે દુઃખનની ગરજ સારું.

વસંતતિલકા.

લે મિત્ર આ નમુ તને કરને કૃપાતું
હોશે રહે હાણુ જરા પદમાં પડુંછું;
એ પ્રેમભાકર અડી મૃદુ પાંખડીને
આલિંગવા પ્રણયથી મુજને સખા દે.

(વિદ્વષક જરા હોશે રહી ભાગ્યું કુટ્યું સાંભળીને)

વિ०—આ કમળ એટલું બધું બહાણું લાગતું હોય તો અહીં આવીને લ્યો.
(રામ તેના તરફ દોડે છે)

વિ०—રામભદ્ર, આના ઉપર પાછા આટલા બધા કેમ મોહિત થયા ?
બેભો, આ નઆપુ તો તમે શું કરો વાર ?

રા०—હું મિત્રને શું કરી શકું ?

વિ०—રામચંદ્ર હો ત્યારે આ અહીં ચૂકું છું.

(રામ ભેવા જાય છે કે વિદ્વપક જે ચી લઇ દોડી જાય છે, અને રામ પ્રતિ)

વિ०—કુમાર ! અહીં આવો. આપણે આ સ્થાનમાં બેસીએ અને પછી
હું તમને એ કમળ આપીશ.

રા०— (નહિ ચાલવાથી બેસી પડતાં) અરે હાય !

શિશ્વરિણી.

થયાં ગાત્રો મારાં શિથિલ નહિ તે તો ટકી શકે,
અહા ! ભાગ્યા અહોં દાણુ ભરપિ તે ના ચરિ શકે;
પરશ્વેદે હાવે શરિર સધળું બીજ્યું દિસતું,
ગયું પ્રેમે શૌર્ય પ્રિય જનકસુતા મહિ બધું.

વિ०— (રામ તરફ જોઈ) અરેરે ! આતો હસવાનું ખસવું થઈ ગયું.
રામભદ્ર તો આખો મીચી બોંય ઉપર પડી ગયા ! લાવ ત્વરાથી
ત્યાં જઈ એમને કમળ આપી સંતોષું. (એમ બોલી વિદ્વપક
રામ પાસે જાય છે અને એમની છાતી ઉપર કમળ દાખે છે કે
તરત)

રા०—મિત્ર

વસંતાતિલકા.

તારો થયો મુજ પરે ઉપકાર છે આ
તેં સ્થાપિયો નિકળતો મુજ પ્રાણુ રે હા !
તેં પ્રેમ દુઃખ દરિયે ડુબતો બચાવ્યો

ઓખી મને કમળ તન્તુ કરેથી આવો.

શ્રામચંદ્ર કમળને પુનઃ વૃક્ષાસ્થલ આગળ દાખે છે અને સ્ત્રીતાના કુંદર કરતું ભાન થતાં.

વસંતતિલકા.

હાજનકી કમળદંડ સમાન આવો
તારો સુકામળ વળી અતિશે સુવાળો
નાગ્નુકડો પુલકિતો કર તાહરોએ
પહેરાવશે કવણુ કંકણુ ધારિ હસ્તે !

અરેરે જનકરાજ પુત્રિ !

વસંતતિલકા.

આવા અલકૃતક ભર્યા પદ પ્રેમળા હે !
ને કુંભળા કમળશા સરખા ભરેલા
તે કાણુ અંક ધરિને શુધ પ્રેમ પ્રેયો
સંવાહરો ભલિત હે ! લલને તમારા.

વિ०—કુમાર, અહિંતો કાષ્ટ નથી અને આમ ગાંડા નેવા કેમ ભ્રમિત થયા ! ને આ કમળ તમને આટલું દુઃખદ હતું તો તે લેવા તમે શા માટે આગ્રહ કર્યો ?

શ૦—મિત્ર, આ કમળ દેખતાંજ મને જનકી પ્રત્યક્ષ થાય છે કારણકે—

વસંતતિલકા.

જતાં હતું જનકરાજનો પુત્રાંએ આ
લીલા સંહિત સખી હસ્ત વિશેજ નાંખ્યું;
તે ભેટ ને મળી મને અનુમેદ દેતી
હમી અપાંગનયના અહિં ભાળતો હું.

વિ०—અરેરે ! સુખ કરવા જતાં આ તો ઉણટું દુઃખ નીવડ્યું. લાવ
કાંઈ ખીજો ઉપાય વિચારી કાઢાડું. (વિદ્વેષક વિચારમાં બેસે છે)
(પછી માલતીની મોકલેલી તેની સખી લવંગિકા પ્રવેશ કરે છે)

લવંગિકા.—મને સખી માલતીએ કહ્યું છે કે હવાનમાં પેલા કામમૂર્તિ હ-
સ્તમાં ધનુષ્યમાણુ ધારણુ કરેલા અને કંઠમાં પુષ્પના હાર
પૂરેલા રતિકુમારની સાથે પાત કરતાં માત્ર એમનાં વચનથી
મોહિત થતાં ઉતાવળમાં અમે એમનું નામ ઠામ કે જે પ્રથ-
મજ પૂછતું જોઈએ તે પણ વિનોદમાં ખૂટી ગયાં તેથી તે કુ-
માર કાણુ છે અને ક્યાં આવેલા છે તે તું તપાસ કરી આવ.
હું હવે નગર સમીપ સ્વયંવરોચ્છવ પ્રસંગે પધારેલા રૂપિ મં-
ડળના મુકામ પાસે આવી પહોંચી. અહીંઆં જરા તપાસ કરું
કે એ કુમાર અહિં ઉતરેલા છે કે કાંઈ અન્ય સ્થલે. (ઇતઃ તતઃ
પરિક્રમણુ કરી) અહા ! પેલું કાણુ બેઠું. (સાશ્વર્ય) ખ-
રેખર માલતીએ વર્ણન કરેલો કુમાર તે આજ હશે કારણકે

વસંતતિલકા.

શોભા અઘૌકિક દિસે કરચાપધારી
નીચું નમ્યું વદન ચંદ્ર સમાન ચાર
ને પાતળી મણિશળી સમ અંગૂલીએ
ભૂમીપરે કુંઈક લેખ લખે જણાય.

લાવ પાસે જઈ એમને નિહાળીને જોઉં. (પાસે જઈ સંતાપને ભૂમી
ઉપર જોઈ સહર્ષ) અહા ! ખરેખર આ એજ કુમાર !

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

મારી આ સખી સુંદરી પ્રિય સાંતા ભૂમિ પર ચીતરી
ને અશ્રુ નિગળે હરે ! નયનથી છેકાઈ તેથી છબી,

અંગૂલી અડકી કપેલફલકે ત્યાંથી ખસે ના જરી

અરવસ્થા થઇ છે દશા નિરખિને આઢા ! પ્રભો એમની.

ધન્ય સીતા ! તારા જેવી બાલાને કોણ ન ઝાલ્ય ! લાવ એમને
વિદિત થઇ એમનું હવે નામ દામ પુણ્ય. (એમ વિચારી જેવી પ્રસિદ્ધ
થવા જ્ય છે તેવામાં)

વિ०—મિત્ર !

લ૦—વળી આ કોણ ? સમજી, આ તો આ કુમારના મિત્ર. જોઈ તો
ખરી એ શી વાતો કરે છે. આ વૃક્ષ પાછળ સંતાઇ જઈ. (એમ
કહી વૃક્ષ પાછળ સંતાઇને ઉભી રહે છે.)

વિ०—મિત્ર ! જરા આમ તો આવો. (રામચંદ્ર બોલતા નથી તે જોઇ.)
લાવ જોઈ જોઇએ એ શુ કરે છે. (પાસે જઇને) અરે આ
તો પાછા ભૂમિ ઉપર જાનઢીની મૂર્તિ ચિતરી રહન કરે છે ! એ-
મનું મન વળી ત્યાંથી ખસેડી નાંખ્યું. (વિદૂષક મિત્ર મિત્ર બો-
લતો રામની અતિ થડમાં જાય છે અને પોતાના પટકુલને બોંધ
સરસુ ખેંચી છખીને અગ્નિચૂત્રાં ભૂસી નાંખે છે. તે જોઈ)

• રા०—(સંકોધ) અરે ! એ કોણ છે ?

વિ—મિત્ર બ્રાહ્મણ ઉપર ક્રોધ !

રા०—(વિદૂષકને જોઇ)) અરે હાય ! મિત્ર તુંજ મને ક્યારનો દુઃખ
દેયાં કરે છે ! અરે આ ક્ષણ વાર હું રતિમૂર્તિને નિહાળી મારા
છત્રને આનંદ આપતો હતો તે આનંદ પણ તું ન ખમી શક્યો !

વિ०—મિત્ર, આનંદ ખરો ! આંખમાંથી અશ્રુ જાય અને હૃદય આન-
ંદને હિંદોળે ચઢે ! એતો ભાષ ચમત્કાર !

રા०—મૂર્ખ ! આનંદાશ્રુ કદાચ નીકળ્યાં હોય તો તેમાં શું થયું.

વિ०— પણ મેં તો જાણ્યું કે તમે તો રડતા હતા. ચાલો ત્યારે તમને

હું બીજી કાઠ રીતે આનંદ કરાવું.

રાં—મારે તારી બીજી રીત નથી જોઈતી.

વિં—રામચંદ્ર—

રાં—તારે માથે શું કામ છે ? તું એકસોળ આનંદ કર.

લં—ઠીક, કુમારનું નામ રામચંદ્ર ! અને એ રામચંદ્ર સ્ત્રીતાના હપર આ
ટલો બધો પ્રેમ ધરાવનારા ! અન્ય ધરતુ એમને નથી જોઈતી !
સ્ત્રીતારામ ! એ પણ ઠીક શોભે છે.

વિં—પણ હવે આમતો આવો. શું પ્રેમમાં પિતાનો પણ અનાદર
કરશો ?

રાં—મિત્ર, એ શું બોલ્યો ? શું પ્રેમમાં પિતાનો અનાદર !

વિં—જો અનાદર ન કરતા હો તો આમ આવો તમને હું કાંઈક કે-
ખાડું. (એમ કહી રામને એક સ્ફટિકની શિલા ખાસે લેઈ જાય છે)

વિં—(સ્ત્રીતાની હાથી હાથી) મિત્ર તમે જુઓછો ! આ કોણ છે ?

રાં—આતો પુણ્ય પિતાજી મહારાજ દશરથ.

વિં—રઘુકુળમાં નરરત્ન મહારાજ દશરથ પોતાના મિત્ર વિદેહરાજ
સાથે કેવા શોભે છે !

લં—ધન્ય છે વિધાતા ! તું તે કેમ બુલે.

વસંતતિલકા.

તેં કલ્યાં રૂપ ગુણથી ભર્યો જો સ્ત્રીતાને

તેના સમાન રૂપ ગુણ મળે ભરેલા

જન્માવિયા રઘુકુળે શુધ સૂર્યવંશે

આ રામચંદ્ર મિથિલાધિપમિત્રપુત્ર.

રાં—અહા પિતાની સાથે ઉદ્યાનમાં ફરતા વિદેહરાજ પણ કેવા શોભી
રહ્યા છે !

શાર્વલવિક્રીડિતમ્

ખન્નેમિત્ર સમસ્ત મંદ હસતા ઝીણી કરે વાત એ
ને આ ને મિથિલાપતિ હરખમાં દેખાડતા રાજને
પોતાના કરથી ઉછેરી મધુરી વધી ચઢી વૃક્ષ ને
ને દક્ષિણ કરે પિતા કરમહી આપે વળી તાળો એ.

પણ મિત્ર આ દક્ષિણેતર હસ્ત આમ જરા લાંબો કેમ કર્યો છે ?
જરા આધો ખરા, જોઈ એ હસ્તે જનક રાજએ શું જાણ્યું છે ?

વિ०—(સ્વતઃ) અરે આ પાછી માંઝણ મંડાઈ ! પણ કાંઈ ફિકર
નહી ! (ઉચ્ચૈઃ) રામચંદ્ર એ તો વૃદ્ધ વિદેહરાયે પોતાના હસ્તને
ટેકાવ્યો છે.

રા०—પણ જેના ઉપર એ રાજએ પોતાનો હસ્ત આશ્રિત કર્યો છે તે
વસ્તુ પણ સ્તુતિપાત્રજ હશે ! માટે મને જોવા દે.

વિ०—જાઓ, એ તો હું નથી જોવા દેનાર.

રા०—કેમ વાઈ ? ત્યારે તો ત્યાં કાંઈ અમત્કાર જેવું લાગે છે. (રામ એ-
કદમ વિદ્વષકને હસ્ત ખસેડી નાંખે છે અને સીતાને દેખતાં) અ-
હા ! પ્રિય સખી જનકી ! (વિદ્વષકને) મૂર્ખ આવી સુખદ વ-
સ્તુને તું શા માટે સંતાડતો હતો. (ચિત્ર સામું જોઈ)
અરે બાલા ! તારા પિતાના હસ્તમાં તું કેવી વૃત્ત કરી રહી છું !

મંદાક્રાન્તા.

હૃદયે આ રમત કરતાં હાથ ખાળા પિતાનો;
ખીજ હાથે કુસુમનખમાં નાંખતી ઝીલતીને
જંકારી આ પદમહિ ધર્યાં ઝાંઝરો આમઝૂલે
ચણ્યાચાલે; દસરથ જુએ ડોકિયાં હા ! કરીને,
અહા ! તારી ખાલ વચની પણ લેણ એવીજ છે !

લ૦—(સહર્ષ) શુ વિદેહરાજની સાથે પિતાના હાથને રમ્માડતી સખીની
ખાલ છખી રામની નજર પડી!

રા૦—મિત્ર !

મંદાક્રાન્તા.

જેને દેખ્યે ઉપવન મહા પ્રેમથી હર્ષ થેસે
હથીપાને જીવિત સધળું ધન્ય સાર્થ પ્રમાણું
તારા સંગે નવશશિ ક્રમી શોભતી વૃન્દ મધ્યે
તે આ ખાલ જનકકરમાં નાચતી દેખીના તે!

લ૦—હવે શો સદેહઃ ખાલતીને ખતાવેસો કુમાર તે આજ! પ્રભુ મારી
સખીને આજ ભતાં હજી.

વિ૦—એ તો મેં જોયું, પણ આમ જુઓ તો ખરા!

રુચિરા.

આ ખાજેસો, હંસરાયનો, આમ ચરેમોતી ચારો;
વાયે ઉડ્યા વસ્ત્ર મહીં તે ચાંચ મારી ચાલી જતો;
તેને તાડન કરવા કાજે હાથ કરે ઉડ્યો જ્યારે
ખાલ હંસીની પાસે જઈને સંતાયે છે તે ત્યારે,

રા૦—(હંસ હસીને નિહાળી) અહા! આ હંસીની પણ શી ગમત !

વસંતતિલકા.

સીના સમાન લગ્ની ચાલથી ચાલી હંસી
આ હાવભાય કરતી વૃપને મનાવે;
માને નહીં વૃપતિ જો સખી પ્રેમી જાણી
વૈદેહી પાસ નમતી રમતી રિઝવે.

લૃ—અહા ! રામનું હૃદય વૈદેહીના જનરલું છે અને એમાં અન્ય વસ્તુનો અવકાશજ નથી !

(નેપથ્યમાંથી.)

રામભદ્ર (વિશ્વામિત્ર ઋષિ કુમારને નિહાળી પોતાનાં ચક્ષુ સંતોષવા ધારે છે કારણકે—

માલિની.

સકળ રૂપિ મુનિઓ અન્ય સંધ્યા સજીને
શુદ્ધ પ્રતિ વળતા આ આવતા આમ હાવે
વિહગ નભ ચઢેલાં ઊતરી બેસતાં આ
હય તરવર ટાચે પૂર્વમાં જે સુતેલાં.

વિ૦—રામ, શુદ્ધ આપને એમની પાસે બે હાવે છે હવે સાયંકાળનો વખત થયો માટે મુકામ ઉપર ચાલો.

રા૦—અરે ધિક્ !

માલિની.

અરર ! શિદ્ધ હવે હા ! મુકી જવી હમી આ
દુઃખ અતુલ મને જે શાન્તતીતી જરા આ
રઘુકુળ શુદ્ધ વરો રાખતો પ્રીતિતું જે
દિનકર, મુજને શે દુઃખ દેતો ત્યજી તે !

(વિદૂષકને) (મિત્ર જરા થોભ. હું આ જાનકીની છેલ્લી પ્રાર્થના કરી લેઉં.

લૃ.—(સાશ્વર્ય) છેલ્લી કેમ ?—

અનુષ્ટુપ્.

મારી પ્રિયા સીતાની તો પ્રાર્થના કરજો તમે

રહી તેની સદા સંગે પૂરીને મન કામના.

રા૦—(સખાખ્ય)

સ્તગધરા.

જાલું છું હા ! ત્યજીને અવિનય કરીને તે જુલી માફ દેને
જહાલી સીતે સખાને પુનર પુનરપિ પ્રેમ પૂર્યા હૃદયમાં
સંભારીને દયાદેં દુખ સહ ટળવા કાસની વિનતી આ
લેને ધ્યાને તું દેવી યજનઉદભવા ભક્ષ્ય સાક્ષાત્સ્વરૂપા,

છ૦—(અતિ ઉતાવળે) તમે પણ—

ઈંદ્રવજ્રા.

જેજે થરો ના પણ એક વાર
મારી સખી જાનકીથી જુદાય;
તેને તમે ધ્યાનથી જૂલશે ના
એ યાચના કું કરતી જતાં આ.

રા૦—(સીતાની છખીને આલિંગવાનો અભિનય કરી)

અનુષ્ટુપ્ .

રહેજે મનોહરા રૂપા જાનકી તુજને જતાં
આલિંગવા ચહે પ્રાણ પ્રેમ દુર્ગે પડ્યો અહા !

વિ૦—મિત્ર એ તો ન્હોત જાનકી !

રા૦—ત્યારે કેાણ ?

વિ૦—એ તો જાનકીની છખી છે.

રા૦—હા ! પિગ્ !

લ૦—(સખાખ્ય) અરેરે ! પ્રભુ ! (કહી નિસાસો નાંખે છે.)

વિ૦—કુમાર હવે સત્વર આમો.

રાં—ભાઈ આ ચાલ્યો. (જતાં જતાં સીતાની હળી સામું જોઈ)
અરે આ શું થાય છે !

શાસ્ત્રીવિદિતમ્.

ચક્ષુ આ નિજ ધર્મ ત્યાગ કરીને શોભા રૂપે સાંપડ્યું
ખુદ્ધું નેત્ર તથાપિ અંધ સધળું બાસે મને આજ શુ !
કર્ણે ધાક પડ્યા દિસે; ત્વગ બની બહેરી બધી હાય ! આ
તે સર્વે મન સાથ જનકી જુએ શણે કરે સ્પર્શ હા !

(ઇતિ નિષ્કાન્તો રામવિદૂષકૌ.)

લં—(બહાર આવી) ધન્ય સીતા ! તેં આવા ધર્મી અને કામદેવ
જેવા સુકુમારના હૃદયમાં ઠીક નિવાસ કર્યો છે ! મનેય પણ ધન્ય
કે રામચંદ્રનાં દર્શન થયાં. ચાલ હવે જઇને માલતીને તેનો સંદેશો
કહું.

(ઇતિ નિષ્કાન્તા.)

(ઇતિ દ્વિતીય અંક.)

(અહીં લવંગિકા પ્રવેશ કરે છે)

લવંગિકા૦—આજતો આનંદનો દિવસ ! પ્રિય સખી સીતાને વધા-
મણી ખાવાની છે માટે ચાલ ઉતાવળી જઈ. (ઉતાવળમાં જતાં જતાં
સામી આવતી માધવીને જોઈ) અરે ! સખી માધવી અહીં કેમ
આવે છે ! (જરા જોઈ રહી) એનું મુખ કેમ ઉતરી ગયા જેવું
લાગે છે ! લાવ એને પૂછી જોઈ. (માધવી સામી જાય છે.)

માધવી.—(પ્રવિશ્ય લવંગિકાને જોઈ) કોણ ? સખી લવંગિકા ! હીક
યયું કે તું મને અહિંજ મળી.

લ૦—કેમ પાર જોઈ ?

મા૦—સખી હું તનેજ શોધવા નીકળી હતી.

લ૦—મારો શો ખપ પડ્યો છે ?

મા૦—તને હમણું જણાયો.

લ૦—હોય જરા ફેરો ખરી. આજ કાંઈ તું શોકમાં હોય એમ જણાય છે.

મા૦—સખિ, પ્રિય વયસ્યા સીતા ઘણી અસ્વસ્થા દશા ભોગવે છે.

લ૦—(સાશ્વર્ય) શાથી ?

મા૦—તે તો કાંઈ કળી શકાતું નથી. એમના આગળ વિનોદની વાત પણ
દુઃખદ થઈ પડી છે !

લ૦—શું માલતી પણ કાંઈ તર્ક કરી શકતી નથી ?

મા૦—એ તે બાપડી શું કરે ! એ ઘણુંએ સમજાવે છે પરંતુ ગમે
તેમ હોય પણ જનકી કશું પણ કેહેતાંજ નથી. માલતીના
કળ્યામાં તો એમ આવે છે કે સખી કુસુમબાણુના પ્રભા-
વથી ખીડાય છે.

લ૦—એવી અવસ્થા ફ્યારની થઈ છે ?

મા૦—માલતી તો કહે છે કે ઉદ્યાનમાં પેલા સુંદર કુમાર દેખ્યા ત્યારથી
એમની એવી વિપરિત અવસ્થા થઈ છે અને તેથીજ એણે મને

જાળવા મોકલી છે.

લ૦—એ કુમારનો ચોકસ પતો હું લાવી છું.

મા૦—સખિ શું તું સત્ય જોલુછું ?

લ૦—અસત્ય કેમ હોય ?

મા૦—ત્યારે તો સત્વર ગમન કર.

લ૦—ચાલ હું આ આવી ?

(ઇતિ નિષ્કાન્તા માધવી)

લ૦—અહા ! પ્રભુનો શો ચમત્કાર !

અનુષ્ટુપ.

જાનકીને મને રામ રામને મન જાનકી

સુમજાનકોં જોડીએ શોભતી બહુ ભાતથી !

(ઇતિ નિષ્કાન્તા)

(ઇતિ વિષ્ણુભક્ત)

(અથ તૃતીય અંક)

(અહીં મદનવ્યથાપીડિતા સખિવૃન્દપરિવૃતા શય્યા ઉપર સુતેલી જાનકી આવે છે)

માલતી૦—(જાનકીના હૃદય ઉપર કર મુકી) સખિ તને શું થાય છે ?

(સીતા કાંઈ જોલતી નથી.)

(તેથી માધવી પ્રતિ) સખિ માધવિ વયસ્યા જાનકી મદનપીડિતા

અતિ દારણુ અવસ્થા ભોગવે છે.

માધવી૦—હમણું લવંગિકા આવશે એટલે એને શાન્તિ થશે.

માલ૦—ત્યારે તું વળી તેને ક્યાં મુકી આવી. ?

માધ૦—મને તેણે કહ્યું કે તું ચાલ હું આ આવી.

માલ૦—આવે પ્રસંગે એમ મુકીને આવાય કે ! (સીતાપ્રતિ)

સખિ ! જરા બોલતો ખરી ! બહેન, તને શું થાય છે.

સી૦—(જરા જરા) સખિ માલતિ મને શું થાય છે તે હુંજ પોતે જાણી શકતી નથી.

માલ૦—અરેરે ! હવે એનું શું થશે !

(પછી રાણીએ મોકલેલી દાસી પ્રવેશ કરે છે)

દાસી૦—બહેન માલતિ જનકીને અંગે દાહ થાય છે તેના ઉપર લેપ કરવા દેવીએ આ ચંદનનું અંજન મોકલ્યું છે તે એમને શરિરે ચોપડે.

માલ૦—(મનમાં) આવા પ્રસંગે ચંદન એને શાન્તિ નહીં આપે પરંતુ દેવીની આજ્ઞાને અનુસરતું એ હીક છે. (દાસી પ્રતિ) લાવ જોઈ. (એમ કહી સીતાને અંગે ચંદન ચોપડે છે તેથી એકદમ ઝખકીને)

સી૦—અરે હાય ! સખિ માલતિ બળતીને તું શીદ વધારે બાળે છે ?

માલ૦—સીતે; આતો ચંદન છે.

સી૦—તું એમ જૂઠું બોલી મને તેજપાદિના લેપ ન કર. મારા ઉપર જરાતો દયા લાવ.

માલ૦—(સ્વતઃ) અરે રે ! જનકીને ચંદન તેજપ સમાન અગ્નિ પ્રદિપ્ત કરે છે. હવે એનો શો ઉપાય !

માધ૦—સખી, લવંગિકા આ આવી.

(તતઃ પ્રવિશતિ લવંગિકા)

લ૦—(પ્રવિશ્ય) (સીતાની દશા જોઈ) અરેરે !

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

સુકા કાષ્ટ સમાન આ સખી પડી હા! ખાલતીઅંકમાં
પાણ્ડુ ગાત્ર થયું બધું મદનના જોરે પોંડાતી ઘણી.
ના વેઠી શકતી અહા અગરના લેખાદિતે અંગમાં
ને શય્યાકુસુમે સુકાં પવનથી ઊડે અહા આમશાં !

(લવંગિકા સીતા પાસે જાય છે)

માલ૦—(સહર્ષ) સખિ લવંગિકે વયવસ્યા જનકીને ઉગારવી તારા
હાથમાં છે.

લ૦—(મનમાં) હા અત્યારે તો મારાજ હાથમાં. (ઉચ્ચૈઃ) બ્હેન તમારી
આગ્રાનુસાર હું પેલા કુમારની શોધ કરવા ગઇ હતી.

સી૦—(લવંગિકાને ખોલતી સાંભળી) સખિ ખાલતિ કયા કુમાર ?

માલ૦—સખિ એતો પેલા આપણે ઉદ્યાનમાં જોયા હતા તે. (લવંગિકા
પ્રતિ) પછી.

લ૦—એમને ખોળતી ખોળતી સ્વયંવરાયે પધારેલા રૂપિમુનિના મુકામ
પાસે હું જઈ પહોંચી.

સી૦—(ગભરાયલી હોય એમ) ખાલતિ એ કાનો સ્વયંવર !

માલ૦—(સ્વતઃ) ખરેખર જનકીએ એ કુમાર વિના ખીજ કાઢને ન-
હિજ પરણવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય એમ લાગે છે. (ઉચ્ચૈઃ) બ્હે-
ન આમ ગાંડાં શાં કાઢે છે ! (લવંગિકા પ્રતિ) પછી શું થયું.

લ૦—ત્યાં હું એમને ખોળતી હતી એટલામાં—

માલ૦—તેં એમને જોયા કે ?

લ૦—(સહર્ષ) હા !

માલ૦—ત્યારે એમના વિશે તેં કાંઈ ખોળ કરી ?

લ૦—એ કેમ બૂલું.

માલ૦—કહે ત્યારે સર્વ વૃતાન્ત.

લ૦—એ કામાવતારનું નામ રામચંદ્ર.

માલ૦—શું એ દશરથ રામના પુત્ર ?

લ૦—તમે ક્યાંથી જાણો ?

માલ૦—કેમ ન જાણીએ ? હમણાં થોડાજ વખત ઉપર મેં સાંભળ્યું હતું કે વિદેહરાજના મિત્ર દશરથ રામ પાસેથી વિશ્વામિત્ર ઋષિ એમના જેટ પુત્ર રામને તાડિકાદિ રાક્ષસનો સંહાર કરી યજ્ઞાદિનું રક્ષણ કરવા યાચી ગયા છે અને તેજ કુમાર ઋષિમંડળ સહિત સ્વયંવરોચ્છવે અહીં પધાર્યા હશે.

લ૦—તમે તો સર્વ વૃતાન્ત જાણતાં હો એમ લાગે છે.

માલ૦—એતો હું જાણું છું. એથી વિશેષ કાંઈ હોય તે કહે.

લ૦—એથી શું વિશેષ. પણ—

(તૈતઃ પ્રવેશતિ દાસી)

દા૦—જેન ક્ષપગિકા તમને રાણી સત્વર બોલાવે છે માટે અવિલમ્બ એમની પાસે પધારો. કહ્યું છે કે કાંઈ વાચચીત કરતાં હોય તોપણ તેમને તરત તેડી લાવજે અને વાતચિત પછી થશે.

લ૦—ચાલ ત્યારે. (માલતી પ્રતિ). સખિ જનકીને ધીરજ આપજે. મારી ખાતરી છે કે એમની આશા ફલિત થશે.

(એમ કહી દાસી સાથે જાય છે.)

માલ૦—(સ્વતઃ) અરેરે ! જનકીએ તો

વસંતતિલકા.

જ્યાંથી 'સ્વયંવર' શુણ્યો સખીએ વહેલો નિશ્ચે કર્યો, મન કહે, જીવ ત્યાગવાનો. રે આમ છેક વપુ નાંખી પડી સીતા આ સંભાળ કૈશ નહિ લે સ્વપને યુદી હા !

(સીતાને) પ્રિય જનકિ તું જરા સ્વસ્થ થા.

સી૦—સખિ હું જે કંઈ છું તેજ કરવા દે. સુખી અને સ્વસ્થ થવાનો અન્ય ઉપાય નથી.

માલ૦—એમ કાયર થઇ પ્રાણ ત્યાગ કરવો તે તુજ સમાન ડાહી ખાલાને ન શોભે. તું ઉભી થા હું તને કાંઇ આશા આપવા સમર્થ થઇ છું.

સી૦—(સહર્ષ) સખિ એ વાક્ય તું ફરિ ખોલ.

માલ૦ - (તે વાક્ય ફરી ખોલે છે.)

સી૦—શાની આશા વાઈ? માત્ર આશા રૂપિ દોરને વળગીને હું અત્યાર સુધી જીવી છું અને જો તે આશાને તું સમર્થ કરતી હોય તો તારું કહેવું સાંભળવા હું તૈયાર છું.

માલ૦—સીતે તું સ્વસ્થ થા પછી હું તને કંઈ વાત કહું.

સી૦—(ધીમે રહી ઉભી થઇને) માલતિ ખોલ હવે તું શું કહેતી હતી.

માલ૦—પેલા ઉદ્યાનમાં દીડેલા કુમારને તે ઝોળખ્યા કે?

સી૦—(સ્વતઃ)

ગીતિ

ખાંધ્યા દૃઢ બંધનમે ઝોળખવા શા રહ્યા હવે બાકી !

હૃદય ઝોળખી પહેલાં અર્પાં ધનની ત્રિપુટિ પ્રેમેથી.

(ઉચ્ચૈઃ) ના, નામ ઠામથી મેં ઝોળખ્યા નથી.

માલ૦—એ તો અત્યુત્તમ કુળના યુવરાજ છે.

સી૦—(સહર્ષ સ્વતઃ) એમાં શું આશ્ચર્ય? નહિ તો મારું હૃદય કેમ માન્ય કરે.

(ઉચ્ચૈઃ) કયા કુળના.

માલ૦—સૂર્યવંશી રઘુકુળના.

સી૦—(સહર્ષ) ત્યારે તો એ દશરથનંદન હશે.

માલ૦—શા સંદેહ !

સી૦—(સ્વતઃ) અરેરે !

અનુષ્ટુપ .

એક તર્કે થતો હવે રામને અર્પિયું હશે

રામ નામને જાણીને જાળતો કુસુમાયુધ.

(પાછી વિરહાવસ્થા ભોગવતી માલતીના બોળામાં પડે છે.)

માલ૦—જનકિ વળી તને આ શું થયું. તું જરા ધૈર્ય ધારણ કર.

સી૦—(સુતી સુતી) સખિ માલતિ ! સખિ માધવિ ! તમે મારી દશા જુઓ છો ! તમે સર્વ જાણો છો, અને સર્વ હોય મારા ઉપર શિદ્ધ થાજો છો ?

માધ૦—સખિ, અમે તમારા દુઃખથી અજ્ઞાત નથી, પરંતુ તમેજ જ્યારે આમ છેક નાહિંમત થઇ જવ તો પછી અમે શું કરી શકિયે. પ્રભુકૃપાએ તમારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થશે. (દ્વાર તરફ નજર કરી) સખિ પિતાશ્રીનો પ્રતિહારી પ્રવેશ કરે છે માટે જણાય છે કે જનક રાજા તમને જોવાને પધારે છે. એમની સાથે ધૈર્યથી વાતચિત કરજો નહિ તો વળી તમારી દશા જોઇ એ પણ ધણા પીડાશે.

(તતઃ પ્રવિશતિ જનકઃ)

જનક (સીતાને સુતી જોઇ) વહાલી નન્દિની સીતા, જનકિ, તને દુઃખની શાન્તિ થઇ ?

સી૦—(ધીમે રહિને હડી પિતાના ચર્ણમાં પડી) પૂજ્ય પિતાજી આપનાં માંગલિક દર્શનથી હવે મને ઠીક છે. મારી વ્યાધી થોડી થોડી શમતી હોય એમ મને લાગે છે.

જ૦—(માલતી પ્રતિ) પુત્રિ માલતિ, તારી સખીની આ શી દશા થઇ ? અરેરે ! આ માંગલિક અવસરે વ્યાધી ક્યાંથી થઇ આવી !

માલ૦—પિતાજી ઈશ્વરેજી જલીયસી. હમણું તો સખીની પ્રકૃતિ સારી

થતી જાય છે અને કાલસોરી ઘણી સારી થઇ જશે.

જ૦— (સીતાને ઉરે ચાંપી માલતી માધવી પ્રતિ)

ઉપજાતિ

સખી તમે જ્ઞેન સમાન એને
સંભાળજો સર્વ વિધી કરીને
ઉપાય યોજી સઘળા તમોને
ગમે મને તે દુઃખ ટાળવાને.

માધ૦—પિતાજી હમણું એમની પ્રકૃતિ ઠીક થઇ છે એટલે થોડીક વાર પછી ઉદ્યાનમાં લેઇ જઇ અમે વિનોદ કરાવીશું.

જ૦—એને વિનોદ કરાવવાનો ઠીક વિચાર કર્યો. પ્રાતઃકાળમાં ઉદ્યાનની રમણીય શાલા જોઇને ક્ષણવાર એતું મન પણ આનંદ પામશે, અને એ આનંદમાં એને દુઃખનો વિશ્રામ થશે. (સીતાપ્રતિ) બાપ સીતા હવે તું થોડીવાર પછી સખીઓ સાથે ઉદ્યાનમાં જ એટલે તને શરિરે ઠીક પડે.

સી૦—પિતાજી હું તેમ કરીશ. (અત્ર નિષ્કાન્તો જનકઃ)
(સ્વતઃ)

શિશ્વરિણી.

જતી પ્હેલાં જ્યારે ઉપવન મહી પ્રેમ પુરમાં
મધી વ્યાધી ખોતી સખીગણમહી રહેજ રમનાં
મને સંભારીને પ્રિત કરી મને દુઃખ હરવા
સખી પ્રેરે આજે કુસુમશરના ધા શું રૂપા !

માલ૦—સખિ જનકિ, જો હવે તારી પ્રકૃતિ સારી હોય તો પિતાની આજ્ઞાનુસાર આપણે ઉદ્યાનમાં જઇએ.

સી૦—(સખેદ) માલતિ ત્યારે હવે ત્યાંતું બાકી હોય તે પુર કર.

(ઇતિ નિષ્કાન્તાઃ સર્વે)

(પછી દેવી અનસૂયા પ્રવેશ કરે છે.)

અનં—(સખેદ) અરે પ્રભુ ! આ એક તરફ સ્વયવરોચ્છવ અને બીજી તરફ પુત્રીની વ્યાધી ! હા !

અનુષ્ટુપ્

હરીએ શુ હશે ધાર્યું જાનકી દમયા ડ થવા

પુરસ્સરી દશા આવી દુઃખની સુખઅગ્નિમા !

(નેપથ્યમાંથી.)

દેવિ, આવી

અનં—અરે કાશ્ય ?

લં—(પ્રવિશ્ય) દેવિ, એતો હું લપગિકા.

અનં—(હૃદય સરસી આંખી) પુત્રિ, ઠીક થયું કે તું વેળાસર આવી પહોંચી.

લં—માતૃશ્રી એટલુ બધું ઉતાવળનું શું કામ હતુ પાર ?

અનં—પુત્રિ, આજે તારી સખી જાનકી અસ્વસ્થા હોવાથી કદાચ ભવાનીની પૂજાર્થે જઇ શકે તેમ ન હોય તો પછી છેલ્લે દિવસે દેવીની પૂજા રહી જશે એ ચિન્તાથી મે તને તરતજ તેડવા મોકલી કારણકે પ્રાતઃકાલ તો થવા આવ્યો અને હજુ જાનકીની ચિન્તામાંને ચિન્તામાં પૂજાપો પણ તૈયાર કર્યો નથી. તું હવે પૂજાપો સત્વર તૈયાર કર અને જાનકીની વતી આજ દેવીના અર્ચનાર્થે ભવાનીના મંદિરમાં ઉતાવળથી જા. જાનકી અને લપગિકા એકજ છે.

લં—(બે હાથ જોડી નમન કરી) જેવી માતૃશ્રીની આજ્ઞા. પણ આપ હવે જાનકીની કાંઈ ચિન્તા કરશો નહિ કારણકે મને ખાતરી છે કે એમની વ્યાધી હવે યોગજ કાળમાં દૂર થશે અને માંગલિક અવસ-

રમાં કાંઈ પણ વિધન નહીં નડે.

અનં—પુત્રિ એવમસ્તુ. તમારા જેવી ડાહી સખીઓના ઇન્દ્રમાં એને દુઃખ
ઓછું થશેજ.

લં—માતૃશ્રી, ત્યારે હવે હું જાઉં છું. પૂજાપાનો સર્વ સામાન તૈયાર કરી
ખારોખારજ હું ભવાનીના મંદિરમાં જઈશ.

અનં—હા ખૂબ જ હેલી થા. ઉતાવળી. જન્મે કારણકે હવે વખત થયે જ-
વા આબો છે.

(અત્ર નિષ્કાન્તા. ભવગિહા.)

અનં—હાસિ.

દાસીં—(પ્રવિશ્ય) દેવીની શી આજ્ઞા ?

અનં—જનકીના મંદિરમાં જઈને માલતીને કહે કે ભવાનીની પૂજાર્થે
મેં ભવગિહાને મોકલી છે અને સ્ત્રીતાની અવસ્થા જો સારી થઈ
હોય તો તું તારી સખીને લેઈને અહીં આવી એને સ્નાનાદિ કરાવી
પિંધિ પ્રમાણે સ્વયંભરાર્થે તૈયાર કર.

દાં—(પ્રણમ્ય) જેવી દેવીની આજ્ઞા.

(અત્ર નિષ્કાન્તા. દાસી.)

અનં—આજ હું પણ જનકીના શૃંગારાદિ તૈયાર કરું.

(ઇતિ નિષ્કાન્તા.)

(ઇતિ તૃતીય અંક.)

(અથ ચતુર્થ અંક.)

(અહીં વિદ્વપક પ્રવેશ કરે છે.)

વિદ્વપક.—

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

ને આ જગત મહી બધે સુખદુખે વ્યાપી રહ્યા સર્વમાં
ને જેને નહી કાલ સ્થાન કરતાં આર્થિત વ્યાપારમાં
તે જે પ્રેમ વિના નહી જગતનો દિસે જરા સંભવ,
આહા ! રામ મને વશી અતુલ શો પીડે વિશુદ્ધિતમ !

વિશ્વામિત્રશ્ચએ ગઈ રાત્રે રામચંદ્રને અને મને બન્નેને પ્રાતઃ
ઠાળમાં પુષ્પ વીણી લાવવાની આજ્ઞા કરી છે અને મને વિશેષમાં પણ
કહ્યું છે કે રામચંદ્રને કાંઈ શોક થયો હોય એમ લાગે છે માટે તેને તું
આનંદ પણ કરાવજે. જેતું હૃદય માત્ર સ્ત્રીતાના વિલાસમાં જ રમ્યા કરે
છે તેને હું અન્ય શી રીતે વધારે આનંદી કરી શકીશ ! ઠીક છે—(જરા
હંચું નેધ) અહા ! મિત્રતો આ આવ્યા.

શિશ્વરિણી.

અહા કેવી શોભા વદન ધરતું રંગ પલટી
ક્ષણે રાતું પાણ્ડુ પલક મહિતે શ્યામ પડતું
ક્ષણે હર્ષે નાચે હૃદય પલમાં શોકદરિયે
પ્રુડે જાણું એવું વિધવિધ મનોભાવ બદલે !

આલ ત્યારે એમની સામે જઈ. (આમ બોલી વિદ્વપક રામચંદ્ર
સામે જાય છે.)

વિં.—મિત્ર રામ હવે જનક રાજના ઉદ્યાન તરફ આપણે ગુરુઆજ્ઞાનુ-

સાર પુષ્પ વીણવા જઇએ.

રાં—ચાલ ત્યારે.

વિં—પણ તમે મને પુષ્પ વીણવા લાગરોકની ?

રાં—કેમ નહિ ?

વિં—(સ્વતઃ) કદાચ પુષ્પ વીણતાં વળી કુસુમખાણુનો વજ્ર પ્રહાર થાય ! (ઉચ્ચૈઃ) રામચંદ્ર બરાબર ધૈર્ય રાખજો.

રાં—મૂર્ખ હજીએ એની એ વાત !

વિં—હ્યો ત્યારે એવાત આ પડતી રહી. ચાલો હવે.

રાં—ચાલો હવે ચાલો હવે કર્ણ અને તુતો જરાય ખસતો નથી.

વિં—(સ્વતઃ) ખસું તે કેમ ? મને તમારી અવસ્થાની વિશેષ ચિન્તા રહે છે.

રાં—મિત્ર, ચાલને ઉભો કેમ રહો.

વિં—ચાલોને ત્યારે.

રાં—તે હું તો આ આગળ ચાલ્યો.

વિં—હમણાં તો પગ ઉપડે છે પણ જોજો થોડીવાર પછી ઠડા પડી ન જાય એ જાળવજો.

રાં—એસ એસ હાવે. તારા જેવા નથી તો.

વિં—એ તો હવે અમે જાણ્યા કે તમે તે તો હમણાંજ જણાશે.

(પટાન્તરેણ ઉદ્યાનં પ્રવિશ્ય)

રાં—મિત્ર આ ઉદ્યાનની શોભા કેવી ખીલી છે. કેવી રમ્ય દીસે છે !

રુચિરા.

આ જો મિત્ર કરે પક્ષી કંઈ તત્ત્વ વૃક્ષ પર બેસીને
મધુર મધુર આલાપી સર્વે મદન જોર ઉપજાવે તે.
પૂર્વ દિશામાં પ્રકટી બાનુ ચંદ્રતોજ હરતો દીસે
કુમુદિનીવન આ મ્હાન પામિને ભૂંગ સાથ મીચાયે છે.

વિં—(સ્વતઃ) વાહ વાહ ક્ષત્રિય ! અત્યારથીજ આમ થાય છે અને
અમારા કરતાંય બળવાન !

રાં—મિત્ર આ જો તો ખરો.

માલિની.

મધુર મધુર આવી વાયુ વાતો સરેથી
કમલરજ ભર્યો એ મોર રથો ઝુલાવી
મયુર મયુરો સાથે કીડતો જોના નીચે
ઉપવનતરે બેઠી હોયતી કોકિલા જે.

વિં—મિત્ર આ હંસમિથુન જોવાનું છોડી માફ ચક્ષુ તમારા ભણી ન
થી બળતું. (રામનુંપટકુલ ખેંચી) જરા આમ જુઓ.

વસંતતિલકા.

ભાવી મને ઉમળકો પ્રિય તોપવાને
આ હંસો જે તુણપરે પનિ પાસ નાચે
તેથી પ્રસન્ન થઈ હસ પ્રિયા રિઝાવે
વક્ત્રસ્થજે મદનઆતુર એ દખાવે.

રાં—(સ્વતઃ) વિરહીજનને બાળવા માટે પ્રાતઃકાલમાં ઉઘાને પણ ઠીક
રંગ મચાવ્યો છે ! (વિદ્વપક પ્રતિ) મિત્ર ચાલ હવે આપણે પુ-
ષ્પ વીણવા માંડીએ.

વિં—હું અહિંથી પારિજાતક પુષ્પ ચુકું અને તમે પેલાં સામે ખી-
લતાં પાટલપુષ્પ વીણો.

રાં—ઠીક એમ કર. (પુષ્પ વીણતાં) શું આ પાટલપુષ્પને ઉપભોગ ક-
રનાર આ ઉદ્યાનમાં કોઈ નથી કે તે આટલાં બધાં જ્યાંબંધ સ્વ-
ચ્છંદે અહીં ગિર્યાંજ નાચે છે અને પાકાં થઈ પૃથ્વી ઉપર ગરી
પડે છે !

અથવા—

વસંતતિલકા.

દીકો મને ઉપવને પ્રિય જાનકીએ

ત્યાંથી પડ્યો મદન પૂઠ ન એની મેલે !

ના, ના,

એ ક્યાં અલબ્યમણિ ભોગવવા સમર્થ

હું રામ સ્પર્શ કરવા નહિ શક્તિમાન.

(રામચંદ્ર પાટલપુષ્પ ચુંટતા પાસેના સરોવરમાં ઉગેલાં કમળની થડમાં જાય છે અને કુમુદિનીને મીચાતી દેખી.) અહા ! દુઃખસહભાગિનીઓ

વસંતતિલકા.

હું જાણું ત્યાગ કરિયો સખી જાનકીએ

તેથી થતાં દુષ્પિત મ્લાન થઈ અત્યારે;

ત્યાગ્યો મને પણ સખી તમ પેઠે એણે

વૈદેહી કૂર થઈ હા સખી આપણી એ.

(ને પથ્યમાંથી ઘંટાનો નાદ શુણ્ણી)

રાં—શું અત્યારમાં પ્રિય સખી દરરોજની પેઠે ભવાનીના દર્શનાર્થે આવી છે ! (દરી સાંભળીને) અહા ! એમાં શો સંદેહ ! ભગવતી દેવીની આરતી સમયે થતા ઘંટાનોજ આ નાદ ! ત્યારે તો હવે ફરિથી પણ પ્રિય સખીના દર્શનનો લાભ લેવા હું સમર્થ થઈશ ખરો.

(એટલાકમાં)

વિં—(આવીને) મિત્ર કેટલાં પુષ્પ વીણ્યાં ?

રાં—(ગભરાયલા) જોને, આટલાં બધાં ! (એમ કહી હંચાં કરી વિદાયકને ખતાવે છે)

વિં—(પાસે આવી) અહા ! ત્યારનાં માત્ર ચાર પાંચજ પુષ્પ વીણ્યાં ?

રા૦—એમ કેમ? હું ક્યારનો વીણું છું ને એટલાંજ કેમ હોય?

વિ૦—(સ્વતઃ) કાંઈ વિચારમાં ને વિચારમાં રામચંદ્ર પોતે શું કહે છે તે પણ જાણી શકતા નથી. પોતે કેટલાં પુષ્પ વીણ્યાં તેનું પણ એમને જ્ઞાન નથી! (ઉચ્ચૈઃ) મિત્ર ત્યારના તમે શું કરતા હતા?

રા૦—પુષ્પ વીણી તેના હાર ગુંથી પહેરાવતો હતો.

વિ—કાને?

રા૦—શું?

વિ—(સ્વતઃ) અહા! હજી પણ મિત્ર સ્વપ્નાવસ્થાજ ભોગવે છે! પુષ્પના હાર ગુંથી સ્વપ્નમાં જનકીને કાટે પહેરાવે છે! (રામ પ્રતિ) રામચંદ્ર, રામચંદ્ર.

રા૦—(ચેતનમાં આવી) કાણ મિત્ર ગાજવ?

વિ—શું અત્યારેજ ઓળખોછો કે?

રા૦—તું મારી પાસે અત્યારે આવ્યોકેની? કહે શું પ્રશ્નું?

વિ૦—હું શું પૂછું છું તે તમે જાણતા નથી તો પ્રશ્નના ઉત્તર શી રીતે આપ્યા?

રા૦—ઉત્તર શા! બરોબર બોલ હવે.

વિ—રામચંદ્ર, ત્યારનાં આટલાંજ પુષ્પ વીણ્યાં?

રા૦—(પુષ્પ સામું જોઈ સ્વતઃ) શું આટલાંજ! (ઉચ્ચૈઃ) મિત્ર મા-રાથી તો એટલાંજ વિણ્યાં.

વિ૦—થયું ચાક્રો હવે સૂર્ય તો પૂર્ણ હોયો અને રૂપિને પૂજની વાર થશે.

રા૦—ચાલ ત્યારે (અહીં રામચંદ્ર અને વિદૂષક ઉદ્યાન બહાર નીકળે છે અને તેના બીજા દ્વાર આગળ આવી)

રા૦—મિત્ર આ પુષ્પ ક્ષેત્ર તું ઉતાવળે રૂપિ પાસે જા. હું જરા ઉદ્યાનના આ અન્ય ભાગને જોતો આવું અને જો ત્યાં કાંઈ સારાં વિણવા જ્યાં પુષ્પ હોય તે: તે પણ ક્ષેતો આવું.

વિં.—એમ તમને એકલા મૂકીને તો હું નહીં જઈ.

રાં.—મિત્ર, મને એકલો મૂકવામાં તને શો ભય છે? તારી પાછળજ હું આવું છું. જનક ઉદ્યાનના આ વિભાગની શોભા અતિ રમણીય છે અને ત્યાં ઉત્તમ પ્રકારના પુષ્પનો સંગ્રહ સારો છે તેથી મારું મન જરા આકર્ષાય છે.

વિં.—(સ્વતઃ) શું મિત્ર માત્ર પુષ્પ અર્થેજ ત્યાં જવા ધારે છે! ના ના! એતો કદાચ ભાઈના મનમાં હશે કે જાનકી ત્યાં આવેલી હશે તો વળી થોડીવાર આનંદ થશે. (રામ પ્રતિ) હું તમારું કહેવું સર્વ સમજી ગયો અને આપણે તો એકલા જવાના નથી.

રાં.—તારું આતુર્ય મારાથી ક્યાં અનન્ય છે. હું ગમે તે રૂપમાં બોલું પરંતુ તું મારું હૃદય તરતજ વરતી જાય છે. મિત્ર આ અવસરે હઠ કરવી ઠીક નહિ માટે તું અચિર ગુરૂ પાસે જા અને હું તારી પાછળજ આવું છું.

વિં.—(હસીને) જીઓ ત્યારે હું જઈ છું તમે તરતજ પાછા આવજો નહિતો મારે બોલાવા આવવું પડશે.

રાં.—(સ્વતઃ) કદાચ મારા અંતરની વાત રૂપિનેતો નહિ કહી કે! (હૃદયઃ) મિત્ર જા નિઃશંક જા હું તારી પાછળજ આવું છું. પણ—
(રામ બોલતાં અચકાય છે.)

વિં.—પણ શું ?

રાં.—મિત્ર તું ગુરૂને કશી વાત કહીશ નહિ.

વિં.—(સ્વતઃ) ભાઈને રૂપિની કંટકી બધી બીક લાગે છે !

(હૃદયઃ) આપણેતો જો પુછશે તો કહી દેવાના.

રાં.—(સભય) મિત્ર એમ થાય કે ?

વિં.—ત્યારે જૂઠું બોલાય કે ?

રાં.—(ગમરાધને) જૂઠું બોલવાનું હું ક્યારે કહું છું.

વિ.—મિત્ર ગભરાશો નહિ. હું કશું નહિ કહું, તમે નિઃશક રહેજો. પણ જોજો વાર થાય નહિ.

રા.—(સ્વતઃ) આ બ્રાહ્મણનો હજી પણ મને વિશ્વાસ પડતો નથી. એને કાંઈ આપવાની લાલચ આપીશ તોજ એ મારે કાર્ય કરશે. (વિદૂષક પ્રતિ) મિત્ર, હું આજીને તમે આ આપીશ (એમ કહી કાનમાં કાંઈ વાત કહે છે)

વિ.—હીક છે ત્યારે તમે એ વાતથી નિર્ભય રહેજો.

(અત્ર નિઃકાન્તો વિદૂષકઃ.)

રા.—(દારમાં પેસતાં) અહા !

માલિની

શુભ શકુન થયા શા ! પેસતાં દ્વાર મધ્યે
મલ્લયઅનિલઝૂલી વહ્લી પુષ્પે વધાવે;
પુરસરણ કરીને વાયુ સંચાર અર્થે
શુધ પથ કરતો આ દીસતો કાજ મારે.

વળી આ—

દ્રુતવિલંબિતમ્.

લચ્છી લચ્છી જતી મજરી બારથી
મુદુલ વાત થકી વળી હાલતી
ભ્રમરમંજુલગુંજરવે બરી
સમિરસેક કણે બીની વહારી.

(કોકિલાનો શબ્દ શ્રુણી.) અરે હા !

દ્રુતવિલંબિતમ્.

કુદિ કુદી બુલતી મત કોકિલે

શિદ શરે મુંજ અંગ મધું ઘીધે;
મદનના કલ મોર રવી રવી.
કુખિત આ નરને દુખ દે અતિ.

(તેમથે).

અનુષ્ટુપ્.

કાકિલા પેસતાં દ્વારે શબ્દાલોક વહે અહીં
પ્રેમી આમણી નણીને પ્રેમથી સ્થો સખી કરી;

રાં—(સકોપ) શું કાકિલા મારી સખી ! આવું વગર વિચાર્યું કાણુ
ખોલે છે ? કાવ અંદર પ્રવેશ કરી જોઉં એ કાણુ છે. (સખી જ-
ન્દ સાથે વિરહાવસ્થાપીડિતા સીતા પટાછેપે પ્રવેશ કરે છે.)

માલ—(સીતાને હાથે ઝાલોને)

અનુષ્ટુપ્.

કાકિલા પેસતાં દ્વારે શબ્દાલોક વહે અહીં
પ્રેમી આમણી નણીને પ્રેમથી સ્થો સખી કરી.

• સીતા (સ્વતઃ) તું એક તો છે અને વળી બાકી રહી હોય તો બીજી
કરાવ !

માલ—સખી લગાર આમ જોતો ખરી તારી પાળેલી મૃગી તને સ્વાગત
કરવા અહીં દોડી આવે છે.

સી—(હતાવળથી તેની પાસે દોડી જઈ તેને પોતાના હાથથી સ્પર્શ
કરતી) અહા ! મારી બાલ મૃગી !

સંવાદિત્વં.

આલિંગને હજી બાલ મૃગી તું મારી
તારું વધુ થયું પવિત્ર તું ભાગ્યશાળી

ને હરત સ્પર્શ કરવા મનવાંચના છે
તે સુખ તે અનુભવ્યું પ્રથમેથી તેથી.

(પોતાની મૃગીને છાતી સરસી ચાંપી.) (સ્વતઃ) અહા !

રામના કરસ્પર્શ માત્રનો શો પ્રભાવ !

માલઃ—જનકિ, ચાલો હવે આપણે આ ઉદ્યાનમાં કાંઈ રમવાનું ખોળી
કાઢીએ.

માધઃ—સખિ, પેલા સરોવરના તટ ઉપરનું સ્થાન અતિ સુંદર છે.

માલઃ—તેં ઠીક સૂચવ્યું. સ્ફટિકથી જડિત તેનું તલ પણ તેના ઉપર
ભગવાન સૂર્યનારાયણનાં બાલકિરણ પડવાથી જાણે કે સુવર્ણની
ગારથી લીપ્યું હોય તેમ શોભી રહ્યું છે.

માધઃ—ચાલો ત્યારે હવે વાર શા માટે કરવી ?

માલઃ—હલા સખિ જનકિ, પેલા સરોવરના સુંદર તટ તરફ ચાલો આપ-
ણે જઈએ.

સીઃ—તું મને જ્યાં દોરીશ ત્યાં હું પરતંત્રા દોરાઈશ.

(સર્વ સ્ફટિકની ભુમિ ઉપર બેસે છે.)

માલઃ—સખિ સીતે જો ! જો ! આ

રુચિરા.

ઘોર થયો શો ! કમલ વૃન્દમાં પવન ભુંગ કરતા દીસે
કમલભુંગ ભોગવતા તેથી પવન દ્વેષથી છે રીસે
આસ્ફાલન જો કરી પવન આ ભુંગવૃન્દ ઉડાડે છે
અધિક ભુંગમાં પદ્મપ્રીતિ છે ભુંગ પાસ ફરિ આવે છે.

(પછી રામ પ્રવેશ કરે છે)

રાઃ—(છેલ્લી પંક્તિ સાંભળી) હા ! હા ! એ યથારિથત છે. કોણ બો-
લ્યું ? એ અમૃતસમવાક્ય.

“અધિક ભૂંગમાં પદ્મપ્રીતિ છે ભૂંગ પાસ ફરી આવે છે.”

સી૦—સખિ આલતિ ! હું બળું છું. આ મારા દુઃખિત પ્રાણને
અન્ય શરણુ કરૂં છું—

માલ૦—સખિ આધવિ પેલા સરમાંથી કમળપત્ર લાવ જોઈએ; એનો
પવન જરા જાનકીને શાન્ત કરશે.”

(આધવી કમળપત્ર લાવે છે અને બન્ને સખીઓ સીતા ઉપર પવન ટા-
ળતી બેસે છે.)

રા૦—(અતઃ અતઃ વિલોકી સાશ્વર્ય) શું પેલી પોતાની સખીઓના
જોળામાં માથું ઝુકી સુતેલી મારી પ્રિય સખી જાનકી !
(જરા થડમાં જઇ) શો સંદેહ !

માલીનિ

વિરહ બળતિ બાળા માલતીઅંક સૂતી
ખિલતી કમળની એ પાંખડી શી મેં ચાઈ;
હૃદયકમલ એને લુપ્ત થૈને બિડાવા
અમર કવણુ બોગી ભાગ્યશાળી થયો હા !

માલ૦—સખિ સીતે તું, એકાએક પાછી કેમ બેશુદ્ધ થઇ ગઇ !

રા૦—આ સખીઓની સાથે એ પોતાના હૃદયની વાત કરશે માટે સંતા-
ઇનેજ ઉભો રહું.

(એમ કહી વૃક્ષ પાછળ સંતાઇ ઉભા રહે છે)

માલ૦—જાનકી ખેન, તને શું થાય છે.

સી૦—(સૂતી સૂતી જરા આંખ ઉઘાડી) હલા સખિ આલતિ તને
મ્હારા દુઃખની શી વાત કહું ?

માલ૦—ખેન તારા દુઃખની અમને કોઇને કાંઈ ખબર પડતી નથી.

સી૦—સખિ, આખા ઉપવનની સૌન્દર્યતા મને અત્યારે અતિ દુઃખદ થઈ

પડી છે !

માધવ—શાથી વાર ?

રા.—એમાંતે શું પુછતી હશે ! સાધારણ રમણીય દેખાવ જ્યારે આને
કુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે ત્યારે મદનવેદના વિના એને ખીજે શો રામ
હશે ?

અનુષ્ટુપ્

પુષ્પમાણુ કરે જટી કામળાંગી સખી પરે
અહાહા ! કુસુમાયુધ ખીડતો જ્યમ રામને !

સી.—સખી જોને માટે મારી આવી અવસ્થા થઇ છે એ અલબ્ધ છે.

રા.—(સોદ્વેગ) એ કાણુ હશે ?

માલ.—પણુ સખી મને કહેતો ખરી કે એ કાણુ છે.

રા.—(સરાંક)

અનુષ્ટુપ્ :

સાવધાન થજે પ્રાણુ પલક એક મહી હવે
વાસવા સ્વર્ગ જૂમીને જાનકીહરને ડ ધવા.

સી.—સખિ તે દિવસે ઉદ્યાનમાં આવેલા—

રા.—કાણુ ?

સી.—ધનુષ્યમાણુ ધારણુ કરેલા જાનકીને ઉપકૃત કરતા—

રા.—જાનકીને ઉપકૃત કરતો કાણુ ?

સી.—હસરથાત્મજ રામને—

રા.—(સહર્ષ) સાંભળ્યુ !

સી.—જ્યારથી મેં જોયા છે ત્યારથી—

રા.—શું ત્યારથી મારીજ પેટે પ્રિયસખી તું પણ મદનવ્યથાએ ખીડાય છે !

સી.—મારી પ્રકૃતિ અગડી છે.

રા.—(સહર્ષ)

વસંતતિલકા.

જ્યાં કંઈ હતો નહીં મને અવકાશ દેશ
તે સ્થાનમાં રંભિ રહ્યો ધનભાગ્ય રામ !

માલ.—શું એ રામ અલબ્ય ?

રા.—અલબ્ય !

છું પ્રેમબદ્ધ દદ બંધનથી હૃદેમાં
બંદીમહે મદનબાણથી વિદ્ધ અંગે !

સી.—સખિ ! એવા રઘુનદન તે મારા ઉપર કેમ બાવ કરે.

રા.—તારા ઉપર કેમ બાવ કરે !!

સી.—સખિ મારા જેવી હતભાગ્યને એમના ધર્માત્માના હૃદયમાં ક્યાં !
થી અવકાશ મળે ?

રા.—અહા ! મારા હૃદયમાં તને ક્યાંથી અવકાશ !

उपेन्द्रजा.

મુખે વસે જાનકી શબ્દ મધ્યે !
વિચારમાં જાનકી એક તરફે !
હૃદે ભર્યું જાનકીમૂર્તિથી જો
રજે રજે જાનકી વ્યાપિ છે તો !

માલ.—સીતે, શું એ કુમાર એવા નિષ્કુરહૃદયના હશે !

સી.—એમાં શો સંદેહ !

રા.—(સખેદ) યથાસ્થિત છે.

अनुष्टुप्.

પીડાતી દેખિને આવી પાસે હું હજી ના જઉં
કૂર તેથી હૃદે કેવું ! વજ્રથી કઠિણું બણું !

માલ૦—જનકિ રઘુવંશજ્ઞેના ઉપર આધાર રાખી બેસનારાં કોઈ દિ-
વસ દુઃખી થયાં નથી.

સી૦—ત્યારે આ રામચંદ્ર મારી કેમ સંભાળ નથી લેતા ?

રા૦—શું તારી સંભાળ હું નથી લેતો !! અથવા

માલિની

મદન શરયો વિંધ્યો અંગમાં ડ નંગ વ્યાપ્યો
ઉપવનતરૂડે આવીને હું ધુપાયો
નહિ પ્રિય સખિ દીઠો તદ્દસતો તૂજ અર્થે
અમિત હરિચિ તેથી દોષ આવો તું દેહે !

માલ૦—વયસ્યે, તું જરા વિચારીને બોલ.

સી૦—વિચારીને શું બોલું ? ગમે તે પ્રકારે પણ આ તમારી સખી
જનકી કાલે પ્રાતઃકાળે પરચોકમાં જશે.

માધ૦—ખૂદેન, આતું અનુચિત ભાષણ કેમ કરો છો ?

સી૦—માલતિ રામના હૃદયમાં હું હોઉં વા નહોઉં—

રા૦—(સાશ્વર્ય) ન કેમ હોઉં !

સી૦—તોય એ સુકુમારને હું શંકરના ધનુષ્ય સમિપ જોતાંજ મરણ
શરણ ચઢશ !

રા૦—નાના. પ્રિય સખિ જનકિ તારે હવે એનો ભય ન રાખવો.

કારણકે

ગીતિ.

મુનિજન સકળ અમાવ્યા હૃદય મહી જે સ્થાન આપીને તે
હૃદય ઝોળખ્યું હાવે સૌ દાસ કરે તુજ પ્રસાદ અર્થે એ.

માલ૦—સખિ તું રામનો પ્રભાવ નથી જાણતી ?

સી૦—માલતિ એ કિશોરવયમાં પહોંચેલા નયનાભિરામના તારણ્યનો

પ્રભાવ તો હું સારી પેઠે જાણું છું.

માલ૦—ના, ના. એમના શૌર્યનો ?

સી૦—તું કહે.

માલ૦—સખિ મેં સાંભળ્યું છે કે વિશ્વામિત્ર ઋષિની સાથે યજ્ઞાદિતું રક્ષણ કરતાં એમણે પોતાનો સર્વ પ્રભાવ દર્શાવ્યો છે, હજારો અસુરોનો એમણે પોતાનાજ બાહુબળે ઘાણુ વાળ્યો છે અને ઋષિને પ્રસન્ન કરી મહા દુર્લભ એવાં ઝૂંબકાસ્ત્ર મેળવ્યાં છે.

સી૦—સખિ તું શી વાત કરે છો—

વસંતતિલકા.

ક્યાં રામનું કુમળુ ગાત્ર મદે ભરેલા
ક્યાં રાક્ષસો ભરિયિ આદિ વને મુકેલા
ક્યાં રામના કમળદંડ સમાન હસ્ત
ને કે' સખી કઠિણ લોહનું ક્યાં ધનુષ્ય !

માલ૦—સખિ તુ કેમ ભૂલી ? જનક રાજાએ પણ આપણને ધણીએ વાર કહ્યું હતું કે

અનુષ્ટુપ્

નામ માત્રે થતા નહ દુષ્મનો રઘુવશના
પ્રાણુ ત્યાગે શૃંગાલો જો શબ્દથી વનરાજના.

સી૦—સખિ મને એ સુકુમાર બાળકનો વિશ્વાસ નથી પડતો.

માલ૦—હમણાં તને વિશ્વાસ નહોં પડે. સ્વયંવર વખતે તને દેખાડીશ.

સી૦—હું હતભાગ્ય પૂર્ણ સ્વયંવર જોવા જીવનાર નથી કારણકે માઈ અંતઃકરણ અત્યારે ઘણુંજ કોમળ થઇ ગયું છે, માટે—

રા૦—અરે શું !

માલ૦—માટે શું ?

સી૦—એ રઘુવંશકેતુને મેં પૂર્ણ રીતે ઓળખ્યા છે તે ખતાવી—

માલ૦—સખિ હવે એટલુજ. (એમ કહી સીતાને આગળ બોલતી બંધ રાખે છે.)

રા૦—અહા! સીતે ! તેતો તેં મને ક્યારનુંએ ખતાવ્યું છે.

હરિણી

મદનશરથી વિધી અંગે અનંગ દુઃખે બળે,
સરસ કુસુમો ત્યાગી સંગે, સુચંદન લેપને
નહિ તુ શરિરે વેઠે બાલે; સખીવચનામૃત
નથેી તુ ધરતી કાને પ્રેમી રસીકડી સુંદરી.

સી૦—માલતિ તારા હાથમાંનું કમલ પત્ર લાવ એના ઉપર હું તને એ
હૃદય ચોરના ઉપર પત્ર લખી આપું.

(એમ કહી માલતીના હાથમાંથી પત્ર લેછે અને લખેછે)

રા૦—શું હું હૃદય ચોર ? કે પ્રિય સખિ જાનકિ તું ?

માલ૦—લાવ જોઈ શું લખ્યું એમાં. (એમ કહી સીતાના હાથમાંથી
પત્ર લેછે અને વાંચવાનો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ સખીની દયામ-
ણી દશાથી આંખમાં અશ્રૂ આવ્યે ન વાંચાવાથી સીતાને પા-
છું આપીને) સખિ તુંજ મને જરા વાંચી દેખાડ.

સી૦—(પત્ર હાથમાં લેઈ નિશ્વાસ નાંખતી) મારા પ્રાણપ્રિયને અંતની પ્રા-
ર્થના સાંભળ.

રા૦—(સાશ્વયં) અંતની કેમ કહી વાર ?

સી૦—(પત્ર વાંચતાં)

હરિણી

અમલ કુલના જાણી એવું હૃદે તમમાં મળ્યું

વિસરિ મુજને વિહોં પીડી હૃદે તરછોડિયું
અશરણુ થયુ હાવે તેથી ન આશ જરી રહે
પ્રણયતરથી પ્રેમે છેલ્લા પ્રણામ પ્રિયે કરે.

માલ—સખિ—

રા—(આગળ આવી હાથ ઉંચો કરી) ના, ના, એ નહિ સ્વીકારું. (સીતા
અને તેની સખીઓ હસી ધામ છે.)

રા—

વસંતતિલકા

મારૂં ગયું હૃદય ક્યાં નથી ભાન તેનું
તોએ છત્રુ જનકરાજકુમારિ જે તું;
આવી ઉભો હું તવ દર્શન અર્થ ખાગે
ત્યાગી ખધો ભય ગુરૂ જનનો અત્યારે.

માલ—કોણુ કુમાર રામ ?

રા—હા,

અનુષ્ટુપ્

વૈદેહીની રહી મૂર્તિ હૃદેવાસી પવિત્ર છુ
હાસ આવી ઉભો આ હું આરાતુસરવા અર્કો.

માલ—રામભદ્ર, તમને જોઈ કોને દુઃખ ન થાય ?

માધ—કુમાર જ્યારથી તમારાં દર્શન થયાં છે ત્યારથી અમારી વચરયાઃ
સીતા મદનવ્યથાથી પીડાય છે—

રા—એ દુઃખતો અમારે સમાન છે.

માલ—તો હવે સખીને ગમે તે પ્રકારે શાન્ત કરો.

(સીતા શૃંગારનો અભિનય કરી માલવતીનો પાલવ ખેંચે છે.)

રા—

ઉપજાતિ

આગા કહો સત્વર જે સખીની

તે પાળવા તત્પર હું ઉભો છું.—

માલ૦—કુમાર એમ ન બોલો.

રા૦— પ્રસીદ્ધી જાનકી સર્વ રીતે
એ ધર્મ મારો મનમાં ગણું છું.

સી૦—(સ્વતઃ) અનુષ્ટુપ્

જાનકીને ખતાવીને હૃદયમાં અવકાશ છે
પ્રસીદ્ધી ક્યારની રામે, પ્રાણેશે પરમેશ્વરે.

માલ૦—રામચંદ્ર, જાનકીને પ્રસીદ્ધવાની યુક્તિ અને આગા તો જાનકી પો-
તેજ કરશે. અમે પેલાં પુષ્પ ચુંદી આવીએ. (એમ કહી માલ-
તી માધવી આદિ સખીઓ સીતાને મુકીને જતી રહે છે. સી-
તા પણ તેમની પાછળ પાછળ જાય છે પણ માલતી તેને પાછી
વાળે છે અને સીતા નીચું મુખ રાખી મંદમંદ હસતી
ઉભી રહે છે)

રા૦—(સ્વતઃ) અહાહા! જાનકી!

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

શોભા શું વનની ઉભી રૂપ ધરી કે એ સ્મિતધૃતિ છે !
વાસંતી શુભ દ્વૈત અંગ લલના શ્રી હાસતી એજ કે !
અંબાની ચતુરાઇની મુરત કે સૌન્દર્યમૂર્તિ ખડી !
કે લજ્જા સ્વજ્ઞાનમારથી નમી આ કાતરાક્ષી ઉભી.

હાવ એને પ્રથમાલિંગન દેઉં (એમ કહી બેટવા જાય છે, પણ પગ

પાછા પડવાથી.) અહા !

વસંતતિલકા.

જાતો જરાક પ્રિય પ્રેમથી ભેટવાને
પાછા પડે પગ મને વિધિ પીડતોરે !

(જરા વિચારી) અથવા.

ધર્મે રહી પ્રણયમાં સુખ માણવાને
આ માહરં હૃદય શીખવતુ દિસે છે.

(સીતા સામું જોયા કરે છે અને)

રા૦—(સ્વતઃ સાશ્વર્ય)

વસંતતિલકા.

આ ધર્મ સિંધુ વચમાં, તટ સ્થૂલ દેહ,
મધ્યે સમુદ્ર રમતું કુદતું જણાય
શું ? એજ કે પ્રણય પૂતળુ નાચતું શું ?
હા ! રામજાનકી તણું અતિ સૂક્ષ્મ રૂપ !

(રામસીતા માત્ર આવોક સુખ ભોગવતાં સ્તબ્ધ ઉભાં રહે છે.)

સી૦—(અતિ હૃદયેગથી સ્વતઃ)

વસંતતિલકા.

આ માહરં હૃદય રામમને વસીને
ખેંચી જવા અનુલ જોર કરે જણાય;
ને ધર્મ એક ધસતા પગને દબાવે
હા ! જીવવું કડિણ જાનકી જાતને છે !

(ને પથમાંથી)

અનુષ્ટુપ

મઈ દેવી પ્રસન્ના આ આપેછે વર જનકિ

માગવું હોય માગી લે વાંચના મનની કશી.

સી—(સાંભળી સ્વતઃ) જો દેવી પ્રસન્ન હો તો સદૃશ્યે આ મા-
રા પ્રાણપતિને સ્થૂલ દેહે પણ મને આલિંગવાદો.

(નેપથ્યે પુનઃ)

॥ એવમસ્તુ ॥

(ફરીથી).

અનુષ્ટુપ

માધવી ચાલ હાવેતું સૂર્ય કિણો પડ્યાં બધે

જનકીની અવસ્થા શી જાણતાં નથી આપણે.

સી—હું આ આવી (એમ કહી ધીમે ધીમે શરમાવી રામ પાસેથી
ખશી જાય છે.)

રા—(સીતાને જતી રહી જોઈ સશોક) રે હા !

હરિણી.

અરર ! નહિ મેં પ્રેમે ઘેલે કશું સુખ ભોગવ્યું

કુશલ વિધિએ દીધી પ્યાલી અમીરસથી ભરી

અકિત થઈને જોતો ઉભો પિધી નહિ લેશ મેં

ખચિત મુજને જાણીધેલો પછી લિધિ ખેંચી તે.

હા ! જનકી ક્યાં ગઈ ! ક્યાં ગઈ. શું તું મહજ કે ? એટલી પણ
ધિરજ ન રાખી શકી ? અથવા તારો શો વાંક !

વસંતતિલકા.

તેં તો કરી ખડું કૃપા ઉભી મારો પાસે

આ નિદ્યે નહિ તને અવકારી લેશે,
તેથી ત્યજો અનધિકારો ગણી મને તેં
ચિત્તામણી કર ચઢેલી ગુમાવી રામે !

(સીતા જે શય્યા ઉપર સૂતી હતી ત્યાં જઈ જરા બેસી રૂદન કરતાં)
રાન—(નિશ્વાસ નાંખી) અરેરે !

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

આ શય્યા સખિ જાનકી વિરહથી પીડાતી જ્યાં સૂતી'તી
તે આ પદ્મનુ ચક્ર પત્ર સખીઓં વા ઢોળતી જે થકી
આ પ્રેમાંકિત પત્ર અશ્રુ ટપકે છેકાયલું છેક જે
સીતા તો ઉડી ક્યારની તદપિ શી ! હુકાળી આ ભૂમિ રે' !

(શય્યાથી નીચે પડેલું કમલ લેઇ.) અરેરે ! કમલ, તારી શી દશા !

વસંતતિલકા.

તારાં સુકોમળ મનોહર પત્ર આવાં
કોષે ભરાઇ મધુમંધથી જે ભરેલાં
હા ! ચીમળ્યાં કરથી કેસરતનુ સાથે,
જેતું હૃદે કમલકોમળ જાનકી એ !

(નેપથ્યે)

હે રામચંદ્ર !

માલિની.

ઝરમર જલ ખિંદું વર્ષતાં નેત્ર જેને
રૂધિર સમ થયાં છે પાટલાં જે વળી એ
મુનિવર રૂપિ વિશ્વામિત્ર સંધ્યાસજ્જને
રઘુકુળ મણિ ક્યાં છે એમ ખોળે તમોને

રાં—(સાંભળી) શું ભગવાનુ લિપ્તામિત્ર મને ખોલે છે ? (જરા ઉચ્ચ જોઈ) ખરે ! બપોર થવા આવ્યા. (ઉચ્ચૈઃ) આ આવ્યો.

(ધતિ નિષ્ક્રાન્તો રામઃ)

(પછી લવંગિકા પ્રવેશ કરે છે.)

લં—આને ભગવતી ભવાનીએ પ્રસન્ન થઈ જ્ઞાનકીની મન કામના પૂ. હું થજો એવું વરદાન આપ્યું છે.

માલં—કાણુ સખિ લવંગિકે !

લં—હા ખૂબ, તમે અહીં ક્યાંથી ? વયસ્થા જ્ઞાનકી ક્યાં ?

માધં—એ તો હવે આપણો ભાવ પૂછનાર નથી.

લં—સખિ એમ કેમ બોલું છું ?

માલં—ખૂબ એ તો અત્યારે રામચદ્રના સંગતુ સુખ ભોગવતી હશે !

લં—(સાશ્ચર્ય) ક્યાંથી !

માલં—રામચંદ્ર પણ આપણી સખીના ત્રિયોગદુઃખથી પીડાતા આપણા ઉદ્ધાનના પૂર્વ વિભાગમાં સરોવરના તટ ઉપર આવ્યા હતા અને જ્ઞાનકીને પણ મદનવ્યથાથી પીડાતી દેખી તેમણે સખી પ્રતિનો શુદ્ધ પ્રેમ દર્શાવ્યો એટલે અમે સર્વ એમને જ્ઞાનકીને સોંપીને અહીં આવતાં રહ્યાં.

લં—દેવીના પ્રસાદથી શું અલબ્ધ ?

માલં—સખિ એ શું ?

લં—જ્ઞાનકીના પર ભગવતી ભવાની આને ઘણું પ્રસન્ન થયાં.

માલં—કાંઈ વર આપ્યું ?

લં—હા ! એમની મનવાંચના ફલિત થશે.

માલં—(સહર્ષ) સખિ તારો અતિ ઉપકાર થયો.

લં—હલા સખિ માલતિ જે પેલું કાણુ આવે છે ?

માલ—(તે દિશામાં જોઇ) અરે આતો પ્રિય સખી જાનકી (સાખી જઇ તેને છાતી સરસી દબાવી) બહેન તું કેમ શોકમસ્ત જણાય છે ?
(સીતા શરમાઇ બોલતી નથી)

માલ—સખિ રામચંદ્ર ક્યાં ગયા ?

સી—(શરમાઇ) હું શું જાણું ?

માલ—અમે તને સાંપીને આવ્યાં હતાં અને શું જાણું એમ કેમ ? શું રામચંદ્રે તને પ્રસીદી નહીં ?

સી—(લજ્જાથી નીચું જોઇ)

વસંતતિલકા.

મેંતો નથી કર રઘુવરનો દિડો, ને
ના મેં દિઠું વધુ સુકોમળ સ્યામનું તે
હું માત્ર નેત્ર અધિયાળુ અપાંગ રક્ત
જાણું; બીજું નહિ કશું સખિ એમનું ને.

માલ—(અપવાય) સખિ માધવિ સીતાને તો માત્ર આલોક સુખજ મળ્યું છે !

લ—શું સખિ તમને એમની મનહર મૂર્તિ જોવાનુંય મન ન થયું ?

સી—સુવગિરે

અનુષ્ટુપ્

નપામી તૂમ હું જોઇ નેત્ર એ સુમખાણું
આલોકવા કહે અંગ લાતું હું અવકાશ શું !

માધ—સખિ જાનકી શું ત્યારે તમને સ્પર્શ સુખ ન મળ્યું ?

સી—(શરમાઇને) સખિ, બહું થયું હવે.

લ—(અપવાય) માલતિ રામચંદ્ર તો સખીની પાછળ ગાંડા જેવા

યઇ ગયા છે અને જનકીને તો કાંઇ દરકાર વગરની વાત છે !

માધ—જ્ઞેન કહો ત્યારે અત્યાર સુધી ત્યાં શું કર્યું ?

માલ—(અપવાય) લવંગિકે તું ક્યાંથી જાણું ?

લ૦—કેમ ન જાણુ. હું તપાસ કરવા ગઇ હતી ત્યાં મેં એમની સર્વ દશા દીડી હતી.

સી૦—(માધવી પ્રતિ) તારે શી પચાત છે?

માલ—સખિ આમ શું બોલું છું. આમ છેક રામતું નામજ સાંભળી રીસ કેમ ચઢાવું છું ?

માધ૦—(હસતી માલતીપ્રતિ) સખિ મને લાગે છે કે—(કાનમાં કંઈ કહે છે.)

માલ૦—સખિ કુમારતો બાપડા જનકીને માટે અડધા અડધા યઇ જાય છે અને આ મત્ત જનકીને તો એમનો હિસાબ નથી !

સી૦—(સ્વતઃ) સખિ તારાં મધુર વાક્ય ફરીથી બોલ.

માધ૦—કેમ સખિ સીતે ખરી વાત કે ?

સી૦—કેમ તમે હવે મારો કેડો નહિ મેલો. હુતો મારે આ ચાલી.

(સીતા એમ કહી ગૃહ તરફ જવા ઉતાવળી થાય છે તેને પકડી રાખી)

માલ૦—હવે અમે પણ તારી સાથેજ આવીએ છીએ. એમ એકલાં ક્યાં સુધી રહેશો ?

માધ૦—અમારા વિના તમારે ક્યાં સુધી ચાલવાનું છે ?

સી૦—સખિએ એક ડગલુંએ નહી. પણ ચાલો હવે માતૃશ્રી આપણી રાહ જોતાં ઉભાં હશે.

માલ૦—ચાલો ત્યારે.

(ઇતિ નિષ્કાન્તાઃ સર્વે)

ઇતિ ચતુર્થ અંક.

(અહીં લક્ષ્મીગંગા પ્રવેશ કરે છે.)

લ૦—(સહર્ષ) અમારા અને જાનકીના સર્વ મનોરથ હવે પૂર્ણ થશે. આજે સ્વયંવરમાં રામચંદ્ર જનક રાજાની પ્રતિષ્ઠા પૂર્ણ કરી યયસ્યા જાનકીને પાશ્વિ ગ્રહશે—

માધ૦—(પ્રવિશ્ય) : સખિ તું શું બોલી ?

લ૦—કાણુ માધવી ? શું બોલી એમ કેમ વાર ?

મા૦—બહેન તું જાણતી નથી કે અનસૂયા દેવીએ આજે સ્વયંવરાર્થે જાનકીને શૃંગાર પેહેરાવવા માંડ્યા ત્યારથી જાનકીએ કાંઈ વિલક્ષણ રૂપ ધર્યું છે.

લ૦—એ શું !

મા૦—સીતાને હવે સ્વયંવર કરવો નથી કારણકે સ્વયંવર કરે તો કાલ્ય પેલા કુમાર રહી જાય તેથી—

લ૦—ત્યારે હવે શું કરશે ?

મા૦—સાંભળતો ખરી..

લ૦—હા સાંભળું છું પણ સત્વર કહે.

મા૦—જાનકીએ માલતીની પાસે જનક રાજાને સ્વયંવર બંધ રાખવાનું કહેવરાવ્યું પણ—

લ૦—સખિ આવો અવિનય જાનકીથી કેમ થાય ?

મા૦—પ્રેમ !—

લ૦—ત્યારે શું માલતીએ એ સમાચાર જનક રાજાને કહ્યા ?

મા૦—તું તે એને એમ છેક મૂર્ખ ધારું છું ?

લ૦—મૂર્ખ કેમ હોય. હું ધારું છું કે એણે જાનકીને સમજાવી હશે.

મા૦—જાનકીએતો ઘણીએ હઠ લીધી પણ માધવીએ એને સમજાવી.

લ૦—સખિ પ્રેમે મત ધયેલી બાલાને એ શિરીતે સમજાવી શકી ?

મા૦—એણે જાનકીને એવું કહ્યું કે મને રામચંદ્રના પ્રતાપનો પૂર્ણ અ-

નુભવ છે અને એમના વિના બીજા કાંઈથી એ ચાપ ચઢાવી શકાય તેમ નથી. વળી કાલે આપેલું દેવીનું પરદાન પણ એને નિવેદન કરું તેથી જાનકી જરા શાન્ત થઈ.

કૃ.—ત્યારે તો ઠીક. ચાલો આપણે એને માટે પુષ્પની વરમાળ ગુંથી તૈયાર કરીએ અને રામના કંઠમાં પડવાની માલનાં પુષ્પનો આપણે સ્પર્શ કરી આપણા હસ્તને પવિત્ર કરીએ.

(એટલામાં આકાશમાંથી પુષ્પમાલ પડે છે તે લેઈ)

મા.—(સહર્ષ) સખિ રામચંદ્રના કંઠમાં આરોપવાની વરમાળ તો આપણને અંતરીક્ષથી દેવલોકજ આપે છે !

કૃ.—પુષ્પ વાટે પણ એવા ધર્માત્મા રામના કંઠનો સ્પર્શ કરવા કોને ઇચ્છા ન થાય ?

મા.—તાં કહેવું યથાર્થિત છે.

કૃ.—ભાવ જોઉં એ માલા.

મા.—(હવર્ગિકાના હસ્તમાં આપતાં) સખિ જાનકીના કરમાં શોભે એવી જ છે !

કૃ.— દેવલોકમાં શું કહેવાનું ! (વરમાલને હાથે ફેરતી)

અનુષ્ટુપ્ :

યજ્ઞોદ્ભવા સખી છે ને રામ છે રઘુવંશના

શુદ્ધ પ્રેમની મંચીમાં ગૂંથવા દિવ્યમાલ આ

માધ.—સખિ હવે સત્વર આપણે જાનકી પાસે જવું જોઈએ કારણ કે ત્યાં માલતી એકલી છે.

કૃ.—ચાલો ત્યારે.

(એમ કહી સર્વે જાય છે.)

ધતિ વિષ્કમ્ભક.

(અથ પંચમ અંક.)

(અહીં એક ગાંધર્વમિથુન પ્રવેશ કરે છે.)

ગાંધર્વો—(વિમાનેન પ્રવિશ્ય)

વસંતતિલકા.

(સ્વતઃ)

અમિ ધિક્ષ્યો દશ દિશે મન કામિનીને
તેને પ્રશાન્ત કરતો રમતો તરંગે
ને આ પરાગકણુ વાહી વને સરીને
આવે મધુર મધુરે વિરહી દમીને.

(હસ્યે) સ્વામિનાથ, મર્ત્ય લોકમાં યઈને સરણુ કરતો આ મંદ વાણુ
કામિની જનનાં મનને હરણુ કરતો સંયોગી પુરષોને કામની ઇચ્છા કરાવતો
અને વિરહી જનોને પોતાના મધુર મંધથી રંગે રંગે બાળી મુકતો કયા
પ્રદેશની પરાગ લેઈ અહીં આવતો હશે?

ગાંધર્વ—પ્રિયે મર્ત્યલોકમાં પણ દેવલોકને મૂંઝા પમાડે એવા રમણીય
હવાનો છે. અહીંથી દક્ષિણમાં ત્રિચલ પુરમાં વિદેહરાજા રા-
ન્ય કરે છે અને તેમનો બાગ ઇંદ્રોદ્યાનની પણ સ્પર્ધા કરે
એવો છે. આ દક્ષિણ મંધવાહી પવન ત્યાંથીજ આવે છે.

ગાંધર્વો—પ્રાણનાથ, ત્યારે તો તે પ્રદેશ પણ જોવો જોઈએ. આપની ઇ-
ચ્છા હોય તો ત્રિચલદેશપ્રતિ આપણે વિમાન વાળીએ.

ગાંધર્વ—તારી ઇચ્છા હોય તો એમ કર.

(ત્રિચલદેશ આગળ આવી.)

ગાંધર્વો—(સ્વતઃ) અહા! આ પ્રદેશની શી રમણીયતા !

અનુષ્ટુપ્.

રમી સ્વામિની સંગે હું આખીરાત પ્રશ્રાન્તધૈ

નિર્મતાં રમ્ય ભૂમીઆ શ્રમને ત્માગી સુખી થઇ.

(ગાંધર્વપ્રતિ) નાય, પેલો સામે આવેલો હતામડપથી શોભતો ભમરના ઝુંગર શબ્દથી શબ્દાયમાન થયેલો શુક સાસ્ત્રાદિ પક્ષીઓના મધુર સ્વરથી ભરેલો અને કંઈકંઈ રામાઓના પગના ઝાંઝરના ઝલ્લકારથી ઝલ્લકણાયમાન થયેલો કયો ઉદ્યાન શોભી રહ્યો છે ?

ગાંધર્વ—પ્રિયે જે ઉદ્યાનમાંથી સુરસોડના મનને પણુ હરણુ કરતો મંદમંદ પવન આવી તને આનંદ આપતો હતો તેજ એ જનકોદ્યાન.

ગાંધર્વી—સ્વામિનાથ એ ઉદ્યાનમાં ઉતરવાને આપણુને કાંઈ અડચણુ છે?

ગાંધર્વ—ના અડચણુ તો કાંઈ નથી પરંતુ આપણે આકાશ માર્ગેથી જોઈને આનંદ પામીશું.

ગાંધર્વી—આકાશ માર્ગે રહીને ઉદ્યાનની અંદરના નાના પ્રકારનાં પુષ્પનેા ઉપભોગ આપણે શી રીતે કરીશું ?

ગાંધર્વ—પ્રિયે તું કેમ લુપ્તી ? આપણે ગાંધર્વસોડમાં હતાં તે સમયે જણે તને ઉદ્યાનના પરાગનેા અનુભવ કરાવ્યો હતો તેજ વાયુ અહીં પણુ તને પૂર્ણ આનંદ આપશે.

ગાંધર્વી—પરંતુ પ્રત્યક્ષ થએલા ઉદ્યાનને છોડી આપણે અર્થે વાયુ તેનેા ગાંધર્વહી આનંદ આપશે એમ માની કેમ ધૈર્ય ધરાય ?

ગાંધર્વ—(સ્વતઃ) શું સ્ત્રી જાતી સ્વભાવતઃ આટલી બધી લોભી અને અધીરી !

ગાંધર્વી—પ્રાણુનાથ શો વિચાર કરેા છે ?

ગાંધર્વ—પ્રિયે એનો કાંઈ નહીં. સ્ત્રી જાતી સ્વભાવતઃ અતિ લોભી અને અધીરી હોય છે તે જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું !

ગાંધર્વી—તમે તો સર્વદા સ્ત્રી જાતીને દોષ દેતાજ આવ્યા છો !

(નેપથ્યે)

અધિ સીતે આટલી ઝડી અધીરી ન થા. તારા લોભથી રામ ભર્તા પામવાની આંશાએ તારા આત્માને મિથ્યા કલેશ ન કરાવ. દેવ સાવરૂ-
ળ થશેજ.

ગાંધર્વ—(સાંભળી) પ્રિયે જો, જો. મારું વાક્ય વૃથા હોય તો આ સાંભળ !

(નેપથ્યે પુનઃ)

અધિ સીતે.....

ગાંધર્વી—પ્રાણુનાથ, એ સીતા કાણુ છે ?

ગાંધર્વ—પ્રિયે એ સીતા જનક રાજની પુત્રી થાય. અને રામમાં અનુ-
રક્ત થઇ તે વિરહવ્યથા ભોગવે છે તેથી મને લાગે છે કે એની
સખી એને શાન્તિ આપે છે.

ગાંધર્વી—સ્વામિનાથ, ત્યારે આ અનુપમ ઉદ્યાનની ભોક્તા એજ હશે !
વિધિએ શો પક્ષપાત કર્યો છે !

ગાંધર્વ—પ્રિયે વિધિને મિથ્યા હોય કેમ દે છે? વિધિ સર્પને ઘટિત હોય
તેજ આપે છે.

ગાંધર્વી—શું આવો ઉદ્યાન મર્ત્ય લોકમાં રાખવો વિધિને ઉચિત લાગ્યો ?

ગાંધર્વ—ન્યારે ઉચિત લાગ્યો ત્યારેજ અહીં એને રાખ્યો છે. સીતા
પણુ એ ઉદ્યાનની ભોક્તા થવા યોગ્યજ છે કારણુ કે જો (યુદ્ધ-
માં હણાયલા હજારો રાજાઓના શયને દેખાડતો.)

વસંતતિલકા.

આબ્યા અનેક વૃપતિ હરવા સીતાને
યુદ્ધે પતંગ સમ પ્રાણુ ત્યજી પડ્યા તે
જો તેમનાં શય સડમાં ગીધ કોચતાં ને
પિંશાય વૃત્ય કરતાં કરતાલ લેને.

ગાંધર્વી—(જોઇને સભય) હા ! પ્રાણુનાથ આવા ભયાનક સ્થાનથી મને

તરત દૂર ભેઠ જાઓ.

ગાંધર્વ—(વક્ષઃસ્પર્શે આંખી) ચાલ આપણે અન્ય દિશામાં વળીએ.

ગાંધર્વી—(સ્પર્શ સુખ અનુભવિ સ્વતઃ સહર્ષ)

વસંતતિલકા.

વિશ્વાસનું રમણુ એક રહ્યુંજ સ્થાન

સ્રી જાતિને જગતમાં ભયમાં વિરામ;

હા ! નાથના હૃદયનો કરતાંજ સ્પર્શ,

આલ્હાદસ્ત્રાવ દ્રવતાં ભય નષ્ટ થાય.

(વિશ્વામિત્રાદિ શિષ્યોના સ્થાન પાસે આવતાં રામવિદ્વપકને જોઇને)

ગાંધર્વી—પ્રાણુનાથ !

અનુષ્ટુપ્

હસ્તમાં ચાપ ધારીને ધનસ્થામ સ્વરૂપ આ

મિત્રની સાથ આવે કો? કામના અવતાર શા.

ગાંધર્વ—પ્રિયે તે એમને ન ઝોળખ્યા?

અનુષ્ટુપ્

ચૌદ લોકના સ્વામીએ રામ નામ ધરી રહ્યા

લીલા કરે જગે જન્મી ગુર સાથ અહીં વળ્યા.

ગાંધર્વી—(સાશ્વર્ય) શુ ત્યારે જનકી જેમાં અતુરકતા છે તેજ આ રામ?

ગાંધર્વ—પ્રિયે એજ એ મનોહર રામ.

ગાંધર્વી—ખરેખર, વિષ્ણુની સાથ વિષ્ણુ લોકનો વિભવ પણ અહાંજ
આવીને રહ્યો છે!

શાર્લાવિક્રીડિતમ્

કલ્પાદિ દ્રુમના પરે લચ્ચી રહી વલ્લી મધુ માધવી

તેની કુંજ મહી યદ્ય મધુર થૈ વાયુ વહે તે ભરી

કોટી પુણ્ય પ્રભા પ્રકાશ કરતી જે ભૂમિને જ્યાં વળી
જીણું નિર્ધન ઝંઝરીત ઝરતાં ઝણું વળાં જમ તે,
વળી—

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

જેની સર્વ દિશા ભરી સ્વર થકી ગાંધર્વસંગીતના
જેમાં અપ્સર ટૂંતના સ્વ પુરે તલ્લીન આનંદના
ને જ્યાં ચૌવન એક સર્વ જનને કામે સદા ઘેરતું
તેવી દેવભૂમિ નિવાસ કરવા ના યોગ્ય હાવે રહી!

ગાંધર્વ—પ્રિયે તું યથાસ્થિત કહે છે. આ સ્થાન મૂકીને જવાનું ગમતુજ
નથી. વિષ્ણુ ભગવાન જ્યારથી પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છે ત્યારથી
દેવલોકમાં જરા પણ આનંદ રહ્યો નથી.

ગાંધર્વી—આપણે તો ત્યારે આ પ્રદેશમાંજ નિવાસ કરી રહીશું

ગાંધર્વ—હીક છે.

(નેપથ્યે)

મિત્ર, ચાલ સ્વયંવરસ્થાન જોવા આપણે આગળ જઇએ અને રૂપિ
પાછળથી પધારશે.

ગાંધર્વી—(સાંભળી) પ્રાણનાથ, આ રામચંદ્ર વળી આમ ક્યાં વળ્યા ?

ગાંધર્વ—એ તો સ્વયંવર જોવા પધારે છે ?

ગાંધર્વી—ચાલો આપણે પણ ત્યાં જઇએ.

ગાંધર્વ—જેવી તારી ઇચ્છા. (વિમાન તે તરફ વાળે છે)

(ઇતિ નિષ્કાન્તૌ)

(પછી વિદ્વપકસહવર્તમાન રામ પ્રવેશ કરે છે.)

રાં—મિત્ર ચાલને આપણે સ્વયંવર જોવા રૂપિની પૂર્વેજ સભામંડપમાં
જઇએ.

વિં—હીક છે. પણ યુરની આગા વિના ?

રા૦—તું આજા લેઇ બહેલો આવ.

વિ૦—હું આજા લેઈ આ આવ્યો તમે અહીંજ ઉભા રહેજો.

રા૦—અહા ! વિધિનો ક્રમ પણ કેવો વિપરિત છે !

અનુષ્ટુપ્

ઈદમાં દુઃખ હોયે છે અનિષ્ટે સુખ સર્વદા

ઇચ્છવી નાકશી પરતુ સુખમાં જીવતું કદા !

તથાપિ.....(એટલાકમાં પાસે થઇને ઉડી જતા બ્રમરને જોઈ)

મિત્ર, મિત્ર, જરા ઉભો રહે હું તારો સાથી થાઉં.

મંદાક્રાન્તા.

જાતો જોઇ પ્રિય નજીકતું પ્રેમમાં મસ્તથૈને

પ્રેમે પોતું કમલદલમાં એમ ઇચ્છા કરીને

ને આજોતું મધુર દ્રવતી પ્રેમળા અકમાં હું

હા ! હા ! આજે બ્રમર મુજને એકલાને અહીં તું.

વિધિ કંઈ દયા તો લાવ ! (જરા આકાશ સામું જોઈ)

શું કેહે છે ? તું મારા ઉપર કૃપાળું છું ? તો

મંદાક્રાન્તા.

શાને ના તું ક્ષણ ભરપિ હા ! આપતો પક્ષ નથી

હોતું પ્યારી મધુર મુખને માત્ર નીહાળવાને

કે ના ઈર્ષે ખમિશકે જરા એટલું સુખ માઈ

તેથી નાંખું વિવિધ કળથી વિદ્યુત્ આનંદમાં તું.

દૈવને આ બ્રમરનો શો પક્ષપાત ! કે

શિશ્વરિણી.

વિના માગ્યા એને મધુરરવના મોદ અરધ્યા

વળી આપી પાંખો ઉડી પ્રિયમધુપાન કરવા
અહા ! હા ! હું માગું તથપિ નવ તું દે કશું મને
વળી બાળે અંગે ભ્રમર ભમતો લાવિ નજરે.

(તતઃપ્રવિશતિ વિદ્વપકઃ)

વિં—રામભદ્ર, હું ગુર પાસેથી રજા લેઈ આવ્યો. ચાલો હવે આપણે
મંડપમાં જઈએ.

રાં—પણ મિત્ર મને બરોબર બધું દેખાડજે, કારણ કે તેં તો સર્વે મારા
પ્રેમું જોયું છે.

વિં—ઠીક બધું બરોબર દેખાડીશ. અહિંતો નથી જોવાનું ?

રાં—ચાલ ત્યારે. (છતિ નિષ્કાન્તૌ)

રાં—(મંડપના મુખ્યદ્વારમાં પેસતાં)—(સ્વતઃ) ઇશ્વર મારા ઉપર
દયા કરજે. ધૈર્ય ધરાવજે. (અદર પેશી)

વસંતતિલકા.

(સંશક) કંઠે ધરી પ્રિય સીતા કરથી સરેલી
કા ? પુષ્પમાલ, સુરભિભર સુંદરીથી
વિંટાઈ મંડપ મહીં મધુ ગીત સંગે
લક્ષ્મી સહિત ભગવાન સમાન શોભે !

(રૂપિઓના આસનને બતાવતો)

વિં—રામભદ્ર, આ રૂપિમુનિઓને વિરાજવાનું આસન.

ઉપજાતિ

પવિત્ર વેત્રાસન શોભતાં જુઓ
મણિપ્રકારપ્રભવોપહાસતાં
વિચિત્ર રાજ્યાસન સન્મુખે બધાં
લક્ષ્મી સમીપે સતી જેમ શોભતાં

રા.—(નમન કરીને) મહર્ષિઓના પવિત્ર આસનને નમસ્કાર હો. (મિત્ર
જેણે પોતાનું અખિલ જીવન પરમાર્થે અર્પણ કર્યું છે એવા બ્રહ્મવે-
તા પુરુષોને યોગ્યજ આ આસન તૈયાર રખાવ્યાં છે. (સ્વતઃ) સ્તીતે
તને પણ ધન્ય !

ગીતિ.

બ્રહ્મર્ષિઓ જોતાં આપિર્વધા થકી થતાં ભીની

ત્રેમે ધરધરતાં તું પરાધિન તુજ અંગ કરિશ સલુણી.

વિં—રામભદ્ર સર્વ દેવને દુભવી ત્રિલોકક્રમાં હાક વરતાવનાર પૌલસ્ત્ય
હાકેશ્વરને જેસવાનું આ આસન.

રા.—(સ્વતઃ સમય)

અનુષ્ટુપ્

છોડ ઇચ્છા હવે તારી પામવા જનકી મન

હાકેશની કહે પાસે કોણ છે દૈવ વિભૂતિ !

ગાંધર્વી.—(પ્રવિશ્ય રામની મુખમુદ્રા જોઈ) પ્રાણનાથ, તમે કહેતા હતા
કે હાકેશનો નાશ કરવાજ ભગવાન વિષ્ણુએ પૃથ્વીમાં અવતાર
લીધો છે અને એ રામ તો હાકેશથી આટલા મધા ખીને છે
એ શું ?

ગાંધર્વ.—પ્રિયે ઇશ્વરની અપાર માયાને કળવા તું અને હું ખન્નેમાંથી
કોઈ પણ સમર્થ નથી કારણકે જો

પુષ્પિતાગ્રા

સકળ જગતના પિતા ભુલ્યા, ને

મદનભરમીકૃત શંભુ મોહિનીએ;

સુરપતિ મમતા સુકી ભજે જે

નમન કરે હરિ હું વિભો તમેાને.

આલ પ્રિયે મંડપની બહાર મનહર બાગમાં વિરામ પામીએ
રાં—(હચ્ચે :) મિત્ર અરેરે એ મહાનુ વિકાળ રાક્ષસ રૂઢાને જોઈ

કુસુમસમ કુમળી જાનકી તો છળીને મરીજ જશે !

વિં—પણ કેમ કરે ? અત્યારે તો એના સૌર્યના પ્રભાવથી સર્વત્ર એ
પૂજ્ય છે.

રાં—(સ્વતઃ :) અરેરે આ દુષ્યંતવરની યુક્તિને પણ ચિદ્ !

અનુષ્ટુપ્

સીતા શિરીષના જેવી કુમળી પરણાવવા

તીવ્ર હા ! હા ! પ્રતિજ્ઞાનો કેવો છે દુષ્પ્રયોગ આ !

વિં—રામચંદ્ર જુઓ આ

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

હીરા પાન જડયાં સુશોભિત ઘણાં સિંહાસનો રાજતાં

મેાતી ઝૂલ સહીત છત્ર ફરતાં છાયા કરે શેષશાં,

પર્વાળે પૂરી વેલ પાદ પૌંડમાં પાદામ્બુજે અંબુજે

આવાં કૈંક મયૂરઆસન અને વ્યાઘાસનો ઓપતાં.

અહીંઆં વિવિધ દેશથી તેડેલા નૃપતિઓને બેસવાનું સ્થાન છે.

રાં—મિત્ર, આટલા બધાં આસનમાંથી જાનકી કયું શોભાવશે ?

(સ્વતઃ :) માફ મન કેમ શંકા કરે છે !

પ્રહર્ષિણી

સ્વામિનો કમલકરે પિટાળી કંઠ

ચાંપીને હૃદય-હૃદે સપ્તેમ કાન્ત

શોભાશે કુણુ નૃપ સંગ બેસી સીતા !

શંકામાં મન ડગતું જરા ઠરે ના !

વિં—મનેતો લાગે છે કે આમાંનું તો કાઈ નહીં.

રા૦—મિત્ર તારો પક્ષપાતજ જણાય છે.

વિ૦—ઠીક છે, હમણાં ખતાવીશું.

રા૦—(સ્વતઃ)

અનુષ્ટુપ્

જતોતો ઘેર્ય હું હારી ઉગાર્યો મિત્ર મિત્રને

આશા સ્થંભને આલી ઝાલવા દુઃખ કાલમેં.

વિ૦—મિત્ર, આ વૃદ્ધ જનક રાજને બેસવાનું આસન.

રા૦—પણ જનકીને બેસવાનું કયું સ્થાન તે મને સત્વર ખતાવ. (વિદ્વાંક જનકીને બેસવાનું જનક રાજની જમણી બાજુએ એક ઉચ્ચ સ્થાન ખતાવે છે તે જોઇ) ત્યારે તો મહા પવિત્ર જનક રાજનું આસન યોગ્ય સ્થાનમાં ગોઠવ્યું છે,—

અનુષ્ટુપ્

પ્રાણથી પણ વ્હાલીને જનકીને નિહાળતા

અર્ધથી શોભશે રાજ આત્મજનને હિ પ્રશિશા.

મિત્ર ચાલ હવે જનકીના આસન બણી મને લઇ જા.

વિ૦—આ માર્ગે—

(જનકીના આસન પાસે જવાને

મુકેલા મણિસોપાન પાસે જઇ) મિત્ર આ મણિસોપાન ઉપર ચઢો.

રા૦—અરેરે !

વસંતતિલકા.

સોપાન આ મણિ તણો ચઢવો કહીણ

છે જનકી પ્રિય સખી ક્રમણ કુસુમ

ના જાણિયું જનક રાજ વિવેકોએ એ

એ શું હશે મદ સખા નવ જાણું હું રે !

વિ૦—મિત્ર સખીનો એટલો બધો પક્ષપાત કરી વિવેકી જનક રાજને દૂષણ દેવા તમે અતિ ઉતાવળ કરી. (સોપાન ઉપર પાથરેલી રે-

શમી ગાદી દેખાડતાં) જરા આમ જુઓ.

રા૦--(હસતાં) અહીંયાં જરા અવિવેકી રાગ્નએ વિવેક કર્યો હોય એમ દીસે છે.

વિ૦--હજુએ જનક રાગ્ન અવિવેકી ?

રા૦--કેમ નહીં ? જો—

વસંતતિલકા.

આ પાંચ સાત પગલાં ભરતાં સખીનું

કંપાયમાન વપુ મિત્ર ખલે પોગશે !

વિ૦--પણ એમની સખીઓ એમને હસ્તાવલંબ આપશે.

રા૦-- તોયે શ્રમે નિકળતાં પરશ્વેદ ખંડુ
હંકાયમાન સખીનાં ચિરને ભિજાશે.

વિ—(ઉપર ચઢી) મિત્ર આ જાનકીને એસવાનું સુખાસન.

રા—(તેના ઉપર હાથ ફેરવી) યથાર્થ છે એ !

વસંતતિલકા

સુવાળું રેશમી અને ઘણું નમ્ર આવું

સ્થાને ખલે સખી તણું સુખથી સુવાળું

નાગ્નુકડું કુમળું સુંદર એ સખીનું

હા ! છે વપુ અતિ મનોહર ચાર ચારં.

વિ૦--રામચંદ્ર આમ જરા ઉપર તો નજર કરો.

રા૦--(આસન ઉપરના છત્રને જોતાં) મિત્ર—

વસંતતિલકા.

સુવર્ણ છત્ર ફરતી જુલ પુષ્પની જે

મધ્યે મધુર સુરભિભર પંકજે જે

આળોટો કેસર મહો નિજ દેહ રંગી
મસ્તાન યૈ ભ્રમરપંક્તિ રવે સુગુંજ.

વિં—(સહર્ષ) આ આસનની પાછળ ગવાક્ષ પણુ રાખેલું છે! મિત્ર—

અનુષ્ટુપ્.

વહી આવી ગવાક્ષેથી પદ્મેથી લેધ ગંધને
આમોદિતા તરંગેથી સીતાને વાયુ શાન્તશે.

રાં—શું આ વ્યવસ્થા તને નિર્દોષ લાગે છે ?

અનુષ્ટુપ્.

બેડી હશે સખી જ્યારે આસને આવિને અહો
થાકે શ્વાસ જતાં ચાલી સુગંધી ભૂમિ સૌ થશે;

ત્યારે—

અનુષ્ટુપ્.

પદ્મમાં પ્રીતિ વાળો આ ભ્રમરો આવો ડંશશે
ચુસવા મધુ સીતાના મુખને પદ્મ ધારિને.

વિં—પણ જાનકીની સખીઓ એના ઉપર ચામર કરશે એટલે ભ્રમર
પાસે નહીં આવી શકે.

રાં—અરેરે મિત્ર હજી તને પ્રેમતું ભાન નથી!

અનુષ્ટુપ્.

પ્રેમ ને પ્રાણુ છે એક પ્રેમ જો અર્પિયો પછી
પ્રાણુની ખીક કોને છે પ્રાણુ પાસે રહ્યો નથી.

વિં—પણ આ પાદપીઠ જોયું ? સત્વર જોધ લ્યો નહિતો ધનુષ્ય રહી જશે.

રાં—(જોતાં જોતાં) અહા !

વસંતતિલકા.

આ પાદપીઠ તન્નમાં મણિથી જડેલાં

પદ્મણ વેલ મહી પોપટપોપડીનાં
કાઠનાં સુશોભિત બહુ રમણીય ચિત્રા
સંતોષવા મુજ સખી કમનીય મૂર્તિ.

પણ જાનકીના સુકોમલ પાદને આ નડશે નહીં ?

(જરા વિચારી) માઈ પટકુલ એ પાદપીઠ ઉપર પાચરં ?

વિં—તમારી સખીના પગને નડે તેમ હોય તો એમ કરવુંજ પડે.

રાં—(પાદ પીઠ ઉપર પોતાનું પટકુલ પાચરતાં)

વસંતતિલકા.

આપ્યું હૃદયકમલ જાનકીએ મને ને
ના મેં કરી કશી જરી પણ સેવ એને
મારો પ્રજ્વિધિ કરીને તુજને હું સ્થાપું
તે ઉપકાર સખીનો પટ વાળજે તુ.

વિં—મિત્ર, પેલુ કાણુ આવ્યુ ?

રાં—(સમય) ક્યાં !

• વિં—અરે એતો મહારાજ જાનકનો પ્રતીહારી. ચાલો ચાલો આપણે
અહીંથી ઉતરી પડીએ.

(એમ કહી બન્ને ઉતરી પડે છે)

(પછી રૂપિ મંડળ સહવર્તમાન જાનક રાજ પ્રવેશ કરે છે.)

જં—(રામને જોઈ સ્વતઃ)

અનુષ્ટુપ્

સૌન્દર્યની ઉભી મૂર્તિ રામ હા ! પણ બાળ એ
જરા વિચારી)—બાળ છે તોય એ કેવો સિંહનો બાળ શોભતો.

(રામ અને વિદ્યુપક વિશ્વામિત્ર રૂપિને પ્રણામ કરી એમના પાદ

ખીઠ આગળ એસે છે અને લક્ષ્મણ પણ રામની સાથે રૂપિના પાદ આગળ એસે છે તે જોઈને)

ગાંધર્વી૦—(આકાશ માં પ્રવેશ કરી) સ્વામિનાથ, પેલા રામચંદ્રની સાથે એમનાજ સમાન શોભતા હાથમાં ધનુષ્ય ધારણ કરેલા વળી કયા કુમાર છે ?

ગાંધર્વ૦—એનો નામનો અવતાર લક્ષ્મણ અને રામચંદ્રના બાતા થાય. દેવ લોકમાં એ વાતથી કોઈ અનન્ય નથી. શું તુ એ બૂલી ગઈ ?

ગાંધર્વી૦—હવે મને સાંભર્યું ખરું ? અને પેલા રૂપિ વિશ્વામિત્ર રામચંદ્રના ગુરુ ?

ગાંધર્વ૦—હા ! એજ મહા ઉચ્ચ તપના પ્રભાવ વાળા વિશ્વામિત્ર રામચંદ્રના ગુરુ.

ગાંધર્વી૦—પોતાના શિષ્યની સાથે ગુરુ અત્યારે બહુ સારા શોભે છે. (એટલામાં વૃષગણ પ્રવેશ કરે છે તેમને સન્માન આપી જનક રાજ આસને બેસાડે છે. એટલે સખીઓના વૃન્દમાં આવતી સીતાને જોઈ)

ગાંધર્વી૦—સ્વામિનાથ, (સીતાને બતાવતી) આ પેલી કોણ બાળા આવે છે ?

અનુષ્ટુપ્

પાછલી પ્હોર રાત્રિના શશિના સમ સુખડુ
પડયું શીકુ સખીઓના રકંઘેમાં ઢાળતી વધુ.

એ સીતા તો નહિ હોય ?

ગાંધર્વ૦—હા પ્રિયે એજ દેવાંગનાઓના ગર્વનું હરણ કરનારી સીતા અને તેને હાથનો આલંબ આપતી સાથે સાથે આવતી એની સખી માલતી.

(એટલાકમાં યથોક્ત વેશે સીતા પ્રવેશ કરે છે અને પોતાના

આસને ખેસવાં જાય છે તેને જોઇ)

રાં—(સ્વતઃ).

વસંતતિલકા.

આવી ખરી હૃદયચોર રમા રૂપાળી
ખેખે મને નમનથી અધીરી થઇ ચૈ,
વાગ્યાં હૃદે મરમ બેઠ કરી શરેથી
વિધી શિયિલ લયડી સખિ સંગ ચાલી.

વંદિજન—હે આર્યભક્તિ મહાન્ શરવીર ભર્તાઓ! રામ જનકની
પ્રતિજ્ઞાથી આપ સર્વ વિદિત છો પરંતુ મારે અહિ પુનઃ ઉ-
ચ્ચારવી જોઇએ.

ચિદેહ સખની એવી ઇચ્છા છે કે—

વસંતતિલકા.

પાસે પડ્યું ધનુષ તેનો ચઢાવશે જ્યા
શાયે કરી વૃપતિ જે વરશે ક્ષીતા આ.

• વળી એમની એવી ઇચ્છા છે કે—

ના કોઇ કોઇ વૃપનો મન દ્રોહ લાવે
શોભે સદા યુગ્મ રહી યુગ્મી સંગ જો તો.

રાવળ—(સમર્થ) જોણે આખું ઇન્દ્રાસન ડોલાવ્યું છે અને જેની બહીકે
મંકરનો કૈલાશ પણ કંપાયમાન છે તેના આગળ ધનુષ્યના શા ભાર છે.

સીં—(રાવળને ઉભો થતો જોઇ સખેદ) સખિ માલતી! મારા પ્રા-
ણને લેઇ જવા તત્પર થયેલો ચમરાજ આ ઉભો (એમ કહી
એકદમ પાદપીઠ ઉપર ઉઘે મુસ્તકે ઢળી પડે છે અને તેને મા-
લતી જીલી લે છે પણ પડતાં પડતાં પાદપીઠના ઉપર ઢાંકેલા પ-
ટકુલમાં મુઠી ભરાઇ જાય છે એટલે પટકુલ તેની સાથેજ ઉચ્ચ

થાય છે. ને જોતાં)

માન્—સીતે તું કશી ચિન્તા કરીશ નહીં દેવીનું વરદાન ફલિત થશે. ઈશ્વર ધનુષ્યના ઈપર બ્રહ્માન્ડનો ભાર મુકશે. (પટકુલ હાથમાં લે-
ધ) સખી આ પટકુલ કો'નું ?

રાવણ—અરે જનક રાજા મને શંકરનું ધનુષ્ય અધિલંબ બતાવે. (સ્વતઃ)

વસંતતિલકા.

ભાંગી ધનુષ્ય પળમાં વર જાનકીને
પૂરી વિભૂતિ કરવા ષટ્ સંપતિ ને
ઇન્દ્રાદિ દેવ મન ગર્વ હરી ક્ષણે હું
મ્હાલું ત્રિભુવન મહી પ્રમદાની સંગે.

સીન્—(પટકુલ જોઇ સાશ્રુ) સખિ માલતી આ પટકુલને હું સારી
પેઠે ઝોળખું છું.

માન્—કોનું છે એ ?

સીન્—

વસંતતિલકા.

અંતરમહી રમિ રહી હૃદયે રૂપાળી
પ્રેમાળ મૂર્તિ રઘુનાથ તણી હસન્તી
તેણે ધર્મ દરકતું પીત વસ્ત્ર અંગે
સાચે તું જાણુ પટકુલ રહ્યુંજ આ તે.

માન્—શું ત્યારે આજ અંતરનું માનસિક પટકુલ !

સીન્—એમાં શું આશ્ચર્ય ? (એને પોતાને હૃદયે ચાંપતાં), આ સુંવાળા
પીઠ ઉપર તું હમેશ રમણુ કર.

જન્—(રાવણપ્રતિ)

અનુષ્ટુપ્

આપ જુઓ પડખું સામું સૌર્યથી જા ચઢાવશે.

પ્રતિજ્ઞા પૂરીને મારી સ્વર્ગે કીર્તિ પ્રસારશે.

(રાવણુ કેડ બાંધી ધનુષ્યની પાસે જાય છે)

ગાંધર્વોં—(તે જોઇ) અરેરે ? આ દશાનન હમણું કેર વર્તાવશે !

માલિની.

ગરવ મદ ભયો આ જોઈ બાલા સીતા હા !

ભયભિત થઇ રૂઝા કંપતી માલતીના

કમલ કર પરે એ ઢાળી ચક્ષુ પડી, ને

પવન નભ દહે છે ઉષ્ણુ નિશ્વાસ નાંખ્યે.

પ્રાણનાથ, આ રાવણુ જો જનકીને વરશે તો તે એક ક્ષણ પણ
નહોં જીવે.

ગાંધર્વોં—પ્રિયે ઇશ્વરને એની ચિન્તા ધણી છે.

રાં—(સીતાની અવસ્થા જોઇ) (સ્વતઃ)

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્.

તારું લોચન કામિના કમળશુ મીચાય છે કેમ હા !

તારું તેજ ઉડી ગયું વદનથી શીકું પડ્યું છેક આ

ઢાળી ગાત્ર સખી પરે પરવશા શું પ્રાણુ દેવા મને

તૈયારી કરતી અહા ! પ્રિય સખી પ્રાણેશકલ્પાન્તમેં.

(રાવણુ મહા બળ કરી ધનુષ્યને ઉંચું કરે છે)

સીં—(ધનુષ્યને ઉંચું કરેલું જોઈ રૂદન કરતી) સખિ માલતી !

.વસંતતિલકા.

જાતાં ત્યજી વપુ મને મન એક ઇચ્છા

પ્રાણેશ ! પ્રાણુ કરતો નિકળી જશે આ;

જો આ લહે મહિ ધરું પટ સ્વામિનું તે

સાથેજ દગ્ધ કરજો વિનતિ કરે એ.

(સીતા માલતીના ખોળામાં ઢળી પડે છે)

(માલતી સાથે જનકીને જોઈ રહે છે)

ગાંધર્વી—(સ્વામીના હાથમાં પડીને) અરે આ કરથી માહાફે ત્હમ્ય ભે-
દાત્ર ગયું!

ગાંધર્વ—(ત્હમ્ય સસ્સી ચાંપી) પણ પ્રિયે જો જો રાવણના હસ્તમાં
ધનુષ્ય ડાલવા લાગ્યું અને પડુ પડુ થઈ રહ્યું છે.

રાવણ—(સ્વતઃ)

વસંત તિલકા.

કૈલાશ મેં સહજ બાહુબળે દુલાબ્યો
ઈન્દ્રાદિ દેવ જનને પણ બાંધે લાબ્યો
તે બાહુનું બળ કશું નવ ચાલતું શું
આ આપ આગળ અરે ધિક વિર્થ મારું!

(એમ કહી પોતાને તિસ્સ્કાર આપી વિશેષ બળ ફરી ઉપાડતાં ધ-
નુષ્ય પડી જાય છે અને તેની નીચે પેતાનો હસ્ત દખાતાં)

રાવણ—(દયાદં વદને) હે ક્ષત્રિયમાં શિરોમણિ જનકરાજ આ
બ્રહ્મહત્યા કરતાં જરા ડર અને મને જીવનદાન આપ નહિતો
પછી—

અનુષ્ટુપ્

હુંતેજ નઈશિ સ્વર્ગને પાછળે મુજ બ્રાત્ર છે

કુમ્ભકર્ણુ સમો કે'કા જગત્માં બળવાન છે?

મા—(સહર્ષ સીતાને ધૈર્ય આપતી) સખી! હજીર કૃપાથી રાવણુ ધનુ-
ષ્ય તો દયાયો અને ક્ષત્રિયની રહાય માગે છે. દેવીનું વરદાન કેમ
અસત્ય થાય.

સી—(ઝમકી) કાણુ રાવણુ પડ્યો?

જ૦—(કોઈ ક્ષત્રિય રાજ્ય ધનુષ્ય ઉપાડવાની હિમત કરતો ન જોઈ સખેદ)

માલિની.

ભરત ભૂમિ મહી શું ક્ષત્રિયે નામ જોડ્યું
પરશુ કર ધરીને આહ્વાણે મૂત્ર કાઢ્યું!
કનકવરણુ ખાલા ના વરે કોઈ મારી
વિદિત કરો તમેને મે પતિલા ઉઠાવી !

સી૦—સખિ માલતી હજી પણ રામચંદ્ર કેમ નથી ઉઠતા ?

માલ૦—જેન અધીરી ન થા. એમને તેની કેમ ચિન્તા નહી હોય? જોને,

વસંતતિલકા.

ચાર મુકૌમળ તું જો વદનારવિંદ
રાતું થયું શરિરમાં પ્રગટ્યોજ ક્રોધ
જાણે ક્ષણે જગતનો કરશે વિલોપ
પીસી રહ્યા મુકુલ કુન્દ સમાન દન્ત.

લક્ષ્મણ—(સક્રોધ).

વસંતતિલકા.

રાજ્ય વિવેક કરતાં ચુક એ કરી છે
દોઠા ન શું રઘુપતિ કર ચાપ ધારી
જેહા ગુર પદમહી જગસ્થંભ જાણે
તે શું વદો ભરતભૂમિ મહી ન ક્ષત્રી.

(રાવણ ખૂમ પાડે છે)

ગાંધર્વી—સ્વામનાથ આ રાવણ ખૂમ પાડે છે અને કોઈ ક્ષત્રિય કેમ
ઉઠતો નથી?

ગાંધર્વ—પ્રિયે જે ધનુષ્ય છંડકશ્યા ન ઉપડ્યું તે ધનુષ્ય ઉપાડતા કોઈ

ક્ષત્રિય ધૈર્ય ધરતો નથી.

ગાંધર્વી—ત્યારે શું ચૈત્રદક્ષિણાડના નાથ પણુ એ નદી ઉપાડી શકે?

વિશ્વામિત્ર—(રામપ્રતિ) પુત્ર મારી આગ્રાથી એ ધનુષ્ય તુંજ ઉપાડ અને જનક રાજની પ્રતિજ્ઞા પાળી જનકીને વર, અને આ દક્ષરાક્ષસને જીવનદાન આપ.

રાં—(સહર્ષ ગુરુચરણમાં નમન કરી) જ્યેષ્ઠી આપની આગ્રા.

(ધનુષ્ય પાસે જઇ)

ગુરુઆગ્રાને અનુસરવા તત્પર થયેલા આ બાલકને ઈશ્વર સ્થાય-જૂત થજો.

સીં—(સહર્ષ સ્વતઃ)

વસંતતિલા.

થાજો પ્રભો કમલ પુજ સમાન પોચુ
દાસી તણી વિનતિને શુણી આ ધનુષ્ય
હર્ષે ત્હદે ત્હદયમાં રમતા પતિને
આંપુ સપ્રેમ અધરામૃતપાન લેતાં.

(સીતા હર્ષમાં ને હર્ષમાં સખીના હસ્તમાંથી માલ ઝુંટી લેઇ ઉભી થઇ જાય છે)

માં—સખી સીતે હજુ વાર છે. હવે એ ત્હારા થઈ ચુક્યા છે. ઉતાવળ શી કરવી.

(સીતા સહજજા પાછી નીચી બેસે છે)

વિશ્વાં—(આશિર્વાદ આપતાં) પુત્ર, નિડર ધનુષ્યની પણુચ ચઢાવ. મારૂ વચન છે કે તું સફળ થઈશ.

(રામચંદ્ર ગુરુને નમન કરી ધનુષ્ય ચઢાવે છે)

ગાંધર્વી—(સહર્ષ) અહા ! વિષ્ણુ ભગવાનની લીલા સર્વદા આંવી આ-

નંદણી હો! આ એક પળ માંત્રમાં ધનુષ્ય ચઢાવ્યું !

જાનૉ—(સહર્ષ વિશ્વામિત્ર પાસે જઈ) હે મહર્ષિ રઘુકુળમાં જૂણજી રૂપ
આ બાલસિંહને મારી પુત્રી જાનકી વરમાલ આરોપે એવી હ
ધમ્મી રાખું છું.

વિશ્વાનૉ—(રામચંદ્રને વક્ષઃસ્થળે ચાંપતાં) હે રાજન તમારી ધમ્મી સુ-
ખે પૂર્ણ કરે.

(રાજ જાનકીની સખીઓને નીચે આવવા સંજ્ઞા કરે છે)

માનૉ—સખિ સીતે હવે આ પુષ્પમાલ લેઈ સત્વર મનમાનતા પતિના
હંઠમાં આરોપવા તૈયાર થા.

(સીતા લજ્જાથી હઠતી નથી).

માનૉ—(હઠાડતાં)

અનુષ્ટુપ્

છત્વા હતા નહીં પ્રાણ જ્યાંસુધી પ્રેમ ઘેલી યે,
માનિની માન ધારીને હઠતી શું હવે નથી !

રાનૉ—(સીતાને આવતી જોઈ) (સ્વતઃ)

અનુષ્ટુપ્

માલતિ તું જરા એને આપજે હસ્ત તાહરો,
પ્રેમથી વિદ્ધ અંગી એ જૂલો છે પ્રાણ એહનો

(સીતા પુષ્પમાલ ધારી લજ્જા પામતી મંદમંદ હસતી પાસે આ-
વે છે અને શ્વિમંડળ સહર્ષતમાન સર્વ હ્રાયા થાય છે. સીતાનો હાથ
હપડતો નથી તે જોઈ.)

રાનૉ—(સ્વતઃ) અહા !

સંતતિલકા.

પ્રેમે રજાં થરથરી મૃદુ અંગ આનાં
લજ્જા ભરી કુસુમકોમળ જાનકીનાં.

નાગ્નુકડો પુલકિતો કર પ્રેમ પ્રેયો
હયો ન તું કરી શકે વરમાલ દેતાં
લાવ તેથી હજુ મુસ્તક નમાવું.

(એમ કહી મુસ્તક નમાવે છે)

મા. — (જનકીનો હસ્ત હયો કરતાં ધીમે ધીમે જનકીના કા'નમાં)

અનુષ્ટુપ્

લગારે ના તને શર્મ નાથને તું નમાડતી !

(સીતા વરમાલ આરોપે છે એટલે)

ગાંધર્વી — (આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરતી)

સદા સ્વામિની સંગે તું રે'જે લાડ લડાવતી.

(રામ સીતા વિશ્વામિત્રને નમન કરે છે)

વિશ્વામિત્ર — (સહર્ષ આશિર્વાદ આપતાં)

વસંતાતિલકા.

રે'જો સદા પ્રણયગાંઠ મહી જડાઇ

પ્રેમે જધાં જગતનાં સુખ ભોગવીને;

સંતાન સર્વ સુખદાઇ થજો તમારાં

દેશાન્તરે પ્રસરતાં રઘુવંશકીર્તિ.

(રામસીતા પુનઃ નમન કરે છે તેમને હૃદય સરસાં આંખી)

વિશ્વામિત્ર — (રામ પ્રતિ) પુત્ર આથી તારું શું અધિક પ્રિય કરું ?

રા. — આથી અધિક શું પ્રિય હોય ? પરંતુ ભરતવાહ્ય પ્રમાણુ થવા
આટલું હજો —

શાર્દૂલવિક્રીદિતમ્

જેનો સ્પર્શ થયા થકી હૃદયમાં આનંદ હોય મહે

ને નેનો રસ રેલ છેલ કરતો બ્રહ્માંડમાં નૈ બળે
પ્રેમીને મન પ્રેમ એજ જગ, તે વેદાન્તમાં વર્ણવ્યો
એવો શુદ્ધ રસાળ પ્રેમ જગમાં કલ્યાણકારી થનો.

(અરતુ.)

(ઇતિ પંચમ અંક.)

સમાપ્તમિદં વૈદેહીવિજયનામ નાટકં.

શુદ્ધિપત્ર.

૫૪	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	શબ્દ	શબ્દ
૨	શું છે.	શું છે.
૪	સિદ્ધ	સિદ્ધ
"	શુ	શું
૫	અભિવદન	અભિવંદન
૧૧	રામભો	રામ ને
"	હું	હું
૧૨	ભયંકરા	ભયંકરા.
"	અંજન	અંજન
૧૪	આવે છે	આપે છે
૨૧	અતિદુર્લભા મને	મને અતિ દુર્લભા
૨૩	પ્રેમલા	પ્રેમળા
૨૭	નાંખું	નાંખુ.
૨૯	ડોકીયાં હા ! કરીને	રનેહથી આ લળીને
૩૦	નજર	નજરે
૩૧	પ્રીતિવું	પ્રીતિ વું
૪૫	હડા	હંડા
૪૬	હસ	હંસ
૫૩	પ્રિયાઈ	પ્રીયાઈ
૫૫	રધુનદન	રધુનંદન.
૫૭	રધુવશના	રધુવંશના
૬૩	અવકારી, ચિંતામણી	અવકારી, ચિંતામણિ
"	જનકી એ	જનકીએ
૬૯	પરાગકણ્ણુ વાહી	પરાગકણ્ણુવાહી
૭૩	સ્વયંવર	સ્વયંવર
૭૪	અંકમાં	અંકમાં
૭૫	તદ્દિપિ	તદ્દિપિ
૭૭	સ્વામિનો	સ્વામિનો.

આ પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં

નડીઆદ—‘શાનમંજરી’ ના વ્યવસ્થાપક પાસેથી
મુંબઈ.—એન, એમ, એન્ડ કુંપની કાલકાદેવી રોડ
પટ્ટાદરા.—એન, એમ, એન્ડ કુંપની (એચ.) રાવપુરા.

